

TIMÁR ZSÓFIA

VUJICSICS TIHAMÉR ÉLETE ÉS
MUNKÁSSÁGA

MUZIKOLÓGIA MA SZAKDOLGOZAT

2014

Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem

VUJICSICS TIHAMÉR ÉLETE ÉS
MUNKÁSSÁGA

TIMÁR ZSÓFIA

TÉMAVEZETŐ: DALOS ANNA

MUZIKOLÓGIA MA SZAKDOLGOZAT

2014

Tartalomjegyzék

Rövidítésjegyzék	5
Köszönetnyilvánítás	9
Bevezetés	10
1. Életrajz	15
2. Műjegyzék	44
2.1. Filológiai problémák	44
2.2. Útmutató a műjegyzékhez	55
2.3. Vujicsics-műjegyzék	72
Bibliográfia	145
Diszkográfia	148
Internetes források	149

Rövidítésjegyzék

Könyvek, tanulmányok, kéziratok

Eperjessy (1999) = Eperjessy Ernő: „In memoriam Vujicsics Tihamér (1929–1975)”. In: Ruzs Boriszláv (szerk.): *Magyarországi szerbek néprajza 2.* Budapest: Magyar Néprajzi Társaság – Szerb Országos Önkormányzat – Szerb Fővárosi Önkormányzat, 1999. 164–166.

Janka (2009) = Janka László: *Vujicsics Tihamér zeneszerző, népzene kutató születése 80. évfordulójára.* Pomáz: Testvérműzsák Alapítvány, 2009.

Maác (1983) = Maác László: „Találkozások a tánccal”. In: dr. Kaposi Edit (szerk.): *Táncművészeti dokumentumok.* Budapest: Magyar Táncművészek Szövetsége, 1983. 220–221.

Maác-Várady (1964) = Maác László és Várady Gyula: „13 táncminiatűr: Az Állami Népi Együttes új kamaraműsora”. *Táncművészeti Értesítő* 1964/1: 15–38.

Magyar Filmlexikon (Veress, 2005) = Veress József (szerk.): *Magyar Filmlexikon* Budapest: Nemzeti Filmarchívum, 2005.

Pálfi (1964) = Pálfi Csaba: „Tizenhárom új tánc egy műsorban. Gondolatok az Állami Népi Együttes kamaraműsoráról”. *Táncművészeti Értesítő* 1964/1: 39–51.

Petrovics (2006) = Petrovics Emil: *Önarckép: álarc nélkül. I. 1930-1966.* Budapest: Elektra, 2006.

Szakmai önéletrajz = Szakmai önéletrajz. Vujicsics Tihamér gépelt levele a Kulturális Minisztériumnak. É. n. Lelőhely: MZA, Vujicsics-hagyaték, „Személyes

írások/Önéletrajzi írások”. Egy A/5-ös rózsaszín füzetben megtalálható a szöveg első felének kézzel írt piszkozata is.

Személyes önéletrajz = Személyes önéletrajz. Vujicsics Tihamér gépelt levele a Kulturális Minisztériumnak. É. n. Lelőhely: MZA, Vujicsics-hagyaték, „Személyes írások/Önéletrajzi írások”. Egy A/5-ös rózsaszín füzetben megtalálható a szöveg kézzel írt piszkozata is.

Új Filmlexikon (Ábel, 1971–73) = Ábel Péter et al. (szerk.): Új Filmlexikon. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971–73.

Új magyar társas-táncok (1952) = Sz. Szentpál Mária (szerk.): Új magyar társas-táncok. Budapest: Zeneműkiadó, 1952.

Új magyar társas-táncok. Zongorára (1950) = Új magyar társas-táncok. Zongorára. Budapest: Bartók Béla Szövetség és Magyar Táncszövetség, 1950.

VT emlékére (2007) = Gracza Lajos (szerk.): „Nem biccentek igent a pusztulásnak”. Vujicsics Tihamér emlékére. Budapest: Balassi Kiadó, 2007.

VT-kézirat A/5 = Vujicsics Tihamér kézírata. A/5-ös, vonalas, kék füzet. É. n. Lelőhely: MZA, Vujicsics-hagyaték, „Személyes írások/Önéletrajzi írások”.

Vujicsics Sztoján (1997) = Vujicsics Sztoján: *Szerbek Pest-Budán* (= A mi Budapestünk). Budapest: Városháza, 1997.

Vujicsics Sztoján (1999) = Vujicsics Sztoján: „Eredetem töredékekben”. *Napút* 1/3 (1999. április). O. n.

Internetes forrása: http://www.napkut.hu/naput_1999/1999_03/005.htm (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

Vujicsics Sz. – Filmlista = Vujicsics Sztoján gépelt kézírata Vujicsics Tihamér filmzenéiről. Lelőhely: OSZK hagyatéki anyag és MZA, OSZK-ból hozott másodpéldányok mappája.

Hang- és mozgóképfelvételek

Chorus and Orchestra [é. n.] = *Chorus and Orchestra of the Hungarian State Folk Ensemble*, Qualiton, é. n., LPX 1073.

Dalok és zenés paródiák [1977] = *Dalok és zenés paródiák*, Qualiton, [1977], LPX 16597.

Furulyaszó (1996) = *Treasures of Hungarian Folk Music No 1, Furulyaszó*, Lamarti, 1996, LCD 1010.

Holtág (1993) = *Holtág*, M. Mozgóképkincs Megismertetéséért Alapítvány, MTV, 1993 (vhs).

In memoriam VT (2005) = *Az utolsó garabonciás: in memoriam Vujicsics Tihamér*, Hungaroton, 2005, HCD 18279.

Karagöz (1973, 1993) = *Karagöz. XVII. századi török játék*, M. Mozgóképkincs Megismertetéséért Alapítvány, MTV, 1973, 1993 (vhs).

Magyar táncok (MÁNE, 197?) = *Magyar táncok. Magyar Állami Népi Együttes Zenekara*, Hungaroton, 197?, LPX 18016.

MÁNE VT-feldolg (1980) = *Magyar Állami Népi Együttes Vujicsics Tihamér Feldolgozásai*, Hungaroton, 1980, SLPX 18049.

MuTá [1976] = *Muzsikáló tájak*, Hungaroton, [1976], SLPX 18020.

Selection (1989) = *A Selection of the Hungarian State Folk Ensemble's repertoire*, Gala I., 1989.

Világifjúsági és Diáktalálkozó Moszkva (1993) = *Világifjúsági és Diáktalálkozó Moszkva XII.*, M. Mozgóképkincs Megismertetéséért Alapítvány, MTV, 1993 (vhs).

Periodikák

BM = *Budapesti Műsorkalauz*; *DMo* = *Délmagyarország*; *EH* = *Esti Hírlap*; *ÉI* = *Élet és Irodalom*; *FSzM* = *Film Színház Muzsika*; *HBm Nl* = *Hajdú-Bihar Megyei Néplap*; *MH* = *Magyar Hírlap*; *MN* = *Magyar Nemzet*; *MűN* = *Művelt Nép*; *OV* = *Ország Világ*; *SN* = *Somogyi Néplap*; *SzN* = *Szabad Nép*; *TÉ* = *Táncművészeti Értesítő*; *Tm* = *Táncművészet*; *TN* = *Tolnai Népújság*; *ÚZSze* = *Új Zenei Szemle*; *ZH* = *Zalai Hírlap*.

Egyéb

MÁNE = Magyar Állami Népi Együttes; *HH/GL* = Gulyás László-hagyaték a Hagyományok Házában; *MNF* = Magyar Nemzeti Filmarchívum; *MZA* = a budapesti MTA-BTK Zenetudományi Intézetének 20–21. Századi Magyar Zenei Archívuma; *MR* = Magyar Rádió.

Köszönetnyilvánítás

Mindenek előtt köszönettel tartozom Vujicsics Mariettának – Vujicsics Tihamér sógornőjének, Vujicsics Sztoján özvegyének –, áldozatos munkájáért és segítőkészségéért. Nemcsak hozzáférést biztosított a hagyaték minden egyes részéhez, hanem élménybeszámolóival bepillantást nyújtott a család életébe és a szerb kultúra gazdag hagyományvilágába. Segítsége nélkülözhetetlen volt az idegennyelvű kéziratok fordításában, a nehezen olvasható feljegyzések megfejtésében, a kéziratokon feltüntetett személyek azonosításában.

A Hagyományok Házában mindig készséggel állt rendelkezésemre Hadas Gyöngyvér, lehetővé téve, hogy minden ott található, a kutatáshoz szükséges dokumentum elérhető legyen számomra. A saját állományban lévő, illetve a Gulyás László-hagyatékban fellelhető, az összehasonlító munkához nélkülözhetetlen kéziratok időigényes, precíz szkennelését is neki köszönhetem.

A Magyar Rádió zenei archívumában Permay Mária segített összegyűjteni egy dokumentumba a különböző adatbázisokban található, Vujicsics Tihamérral kapcsolatos felvételeket. Munkámat türelmével jelentősen megkönnyítette. Menyhárt Veronikának, a Magyar Rádió kottatárosának köszönöm a nem csekély súlyú Vujicsics-kották raktárból kottatárba történő, nem kevésbé zökkenőmentes átszállítását. Köszönöm továbbá Belinszky Anna muzikológus hallgatótársamnak, hogy segítségével a Bábszínház kottatárába is bejuthattam.

Szeretném kifejezni köszönetemet témavezetőmnek, Dalos Annának, hogy munkámat kezdettől fogva végigkísérte, bármikor fordulhattam hozzá kérdéseimmel, és szövegemet körültekintően, segítő tanácsokkal korrigálta. De leginkább azt köszönöm, hogy lehetővé tette számomra a kutatásban való részvételt, amely során megtanulhattam elsődleges forrásokkal dolgozni, azokat szakszerűen kezelni és feldolgozni.

Timár Zsófia

Budapest, 2014. április 16.

Bevezetés

2013 tavaszán kaptam felkérést Dalos Annától, az MTA BTK Zenetudományi Intézetének „Lendület” 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum és Kutatócsoport vezetőjétől Vujicsics Tihamér hagyatékának rendezésére és ez alapján egy hagyatéki lista összeállítására. A hagyaték egy része akkor már több mint tizenöt, másik része csaknem tíz éve az Intézet raktárában volt, az özvegy, Kovács Rózsa letétjeként, s ez alatt az idő alatt gyakorlatilag senki nem nyúlt a dokumentumokhoz.

Első feladatomban a hagyatékban található, részben ép, részben már lapjaira hullott könyvek, kották és kéziratok összetartozó részeinek egyesítése volt. Ezt követhette a talált egységek összeírása, rögzítése. A munka folyamán egyre inkább beleástam magam a kezdetben minden rendszer nélkül halomban álló, átláthatatlannak tűnő papírok-kéziratok azonosításába, s éppen szakdolgozattémát keresve úgy gondoltam, érdemes lenne tovább foglalkozni a kéziratanyaggal, hogy tapasztalataimat, eredményeimet ilyen formában is közzétehessem.

Szakdolgozatomban Vujicsics Tihamér műjegyzékét állítottam össze, melyben saját műveit és saját feldolgozásait rendszereztem. A hagyaték természetesen nem csak ezekből a kéziratokból áll, de már az is rengeteg munkával járt, míg ezek a kották feldolgozásra készen álltak a polcokon.

Vujicsics Tihamér hagyatéka szinte teljesen feldolgozatlan volt, így ez a szakdolgozat az életmű első tudományos feldolgozásának tekinthető. A Vujicsics Tihamér halála óta megjelent kiadványok és az elmúlt évtizedben készült internetes források Vujicsics zeneszerzői és népzenei munkásságának csak töredékéről tudósítanak. A Vujicsics Tihamér emlékére 2007-ben megjelent kötet¹ összesen 28 befejezett kompozícióját (ezek közt található a *Naše pesme* című népzenei gyűjteménye is), kettő befejezetlen művét és az egy posztumusz megjelent kötetét² sorolja fel.³ A Vujicsics Együttes honlapján⁴ található lista kicsit bővebb, már negyven befejezett műről ad számot. Néhány olyan Vujicsics-mű is szerepel ezek között, amelyek létét

¹ *VT emlékére* (2007).

² *Muzičke tradicije južnih Slovena u Madarskoj* (A magyarországi délszlávok zenei hagyományai), Budapest: Tankönyvkiadó, 1978.

³ *VT emlékére* (2007), 111–112.

⁴ <http://www.vujicsics.hu/tortenet/VujicsicsTihamer/> (utolsó meglátogatás: 2014.04.15.).

egyedül ez a forrás tanúsítja, kézirat ugyanis nem áll rendelkezésre (*Táncrakérés, Éjjél után, Maglódi táncok, A béke arca*). Janka Lászlónak, a zeneszerző születésének 80. évfordulójára készült néhány oldalas emlékfüzetében szintén találunk egy felsorolást Vujicsics műveiből.⁵ Ez teljes egészében a Vujicsics Tihamér-emlékkötetben olvasható adatokat közli. A különböző internetes oldalakon⁶ több-kevesebb átfedéssel ugyanazt a néhány művét találjuk meg, amiket a MÁNE előadásai vagy a TV tettek ismertté. Például: *Kalotaszegi Concerto, Drágszéli szvit, Maros és Küküllő mentén, Makar Csudra, Pásztorbotoló, Kádár Kata, Svatovac, A csodafurulyás juhász, Változatok egy találkozásra, Koncert, Az életbe táncoltatott leány, A Tenkes kapitánya, Bors, Princ, a katona, Az árgyélus kismadár, Éjjéli operabemutató*.

Ezekon a jegyzékeken kívül megjelent továbbá Kiss Máriától egy recenzió Vujicsics posztumusz kiadott, a magyarországi délszlávok körében tett gyűjtéseinek eredményét összefoglaló kötetéről.⁷ Ez az eddigi csaknem egyetlen írásos dokumentuma annak, hogy valaki foglalkozott Vujicsics népzenei tevékenységével – s ez is közvetlenül Vujicsics könyve után jelent meg, immár 35 éve. Eredics Gábor írt ezen kívül egy rövid beszámolót „Vujicsics Tihamér zenei hagyatéka” címmel,⁸ a cím azonban többet ígér, mint amennyi ebbe az alig több mint két oldalas cikkbe beleférhetett. Mindemellett a Vujicsics Együttes elszántan munkálkodik névadójuk munkásságának folytatásán, feldolgozásán. Ennek főként hanglemezek formájában láthatjuk nyomát. E lemezekon azonban nem Vujicsics saját műveit, hanem a gyűjtött népzenei repertoár feldolgozásait adják közre.⁹

Ugyanakkor minél előbb szeretném leszögezni: munkám csak részeredményekre vezethetett egyelőre. A rendelkezésre álló anyag óriási, és a dolgozat terjedelmi korlátai

⁵ Janka (2009), 27–28.

⁶ <http://www.hagyomanyokhaza.hu/oldal/240/> és <http://www.vidorfest.hu/2013/index.php?v=v&a=eloado&id=268> és <http://www.hzo.hu/cikk/vujicsics-egyuttas-jubileumi-koncert> és <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16241/16915.htm> és <http://www.klubhalo.hu/modules.php?name=News&file=print&sid=3823> (utolsó megtekintések: 2014.04.15.).

⁷ Kiss Mária: „Vujicsics Tihamér: Muzičke tradicije južnih Slovena u Madarskoj [A magyarországi délszlávok zenei hagyományai]”. *Ethnographia*, XC/2 (1979): 286–287.

⁸ Eredics Gábor: „Vujicsics Tihamér zenei hagyatéka”. In: Ruzs Boriszláv (szerk.): *Magyarországi szerbek néprajza 2.* (Budapest: Magyar Néprajzi Társaság – Szerb Országos Önkormányzat – Szerb Fővárosi Önkormányzat, 1999), 170–172.

⁹ Például: *Chants et Danses Croates* (Horvát népzenei hagyományok Magyarországon), Budapest: Quintana-Harmonia Mundi, 903071, 1992.

sem teszik lehetővé, hogy mindent egyformán részletezve közöljek. De még azt sem mondhatom el, hogy amit közlök, azt mind kifogástalanul, végleges formában fogom tudni ismertetni.

Van ugyanis még egy másik tényező, ami megnehezíti, hogy a feldolgozás kezdetlegességét gyorsan leküzdjem. Vujicsics Tihamér hagyatéka nem mondható lezártnak. Ez a hagyatéki dokumentáció jellegéből fakadóan olyan, amelyhez hónapról hónapra, de nappalról napra is kerülnek elő újabb és újabb információk, adatok. Olyan váratlanul, a kutatás során vagy kutatás nélkül felbukkanó anyagok, melyek a korábbi eredményeket kiegészítik, árnyalják, sőt akár felül is bírálhatják. Ennek okai:

1. Vujicsics Tihamér váratlanul, fiatalon hunyt el. Műveinek, kottáinak, könyvtárának rendszerezését senki – ő maga sem – érezte aktuális, sürgető feladatnak.
2. Vujicsics Tihamér életstílusa, kompozíciós gyakorlata mellőzött minden rendszert és szabályos keretet. A legkülönbözőbb helyeken, a legkülönbözőbb időkben és a legkülönbözőbb papírokra írta műveit. Ilyen körülmények között könnyen elszóródhattak kéziratok. Ebből egyrészt az következik, hogy kéziratok semmisültek meg vagy lappanganak. Másrészt szem előtt kell tartanunk azt, hogy az eltérő kottaméret és tollszín nem feltétlenül biztosíték arra nézve, hogy két különböző mű partitúrája van a kezünkben.
3. A hagyaték nem egyszerre és nem teljes egészében került a Zenetudományi Intézetbe. Többfordulós szállítás esetében pedig a veszteség esélye is nagyobb. Sok könyv, kotta és kézirat maradt a teljes hagyaték feldolgozása után is töredékes. Ezért olykor töredékes kéziratokról kellett a lehető legtöbbet megtudnom, a műjegyzék megkívánta adatokat lehetőleg tévedés nélkül megállapítanom.
4. A hagyaték, illetve a Vujicsics Tihamérhoz kapcsolódó dokumentumok jelenleg több helyszínen találhatóak: a 20–21. Századi Magyar Zenei Archívum mellett az Országos Széchényi Könyvtárban, a Hagyományok Házában, a Gulyás László-hagyatékban (Hagyományok Háza), a Magyar Rádió Kottatárában, a Budapest Bábszínházban, illetve az egyik jogörökösnél, Vujicsics Mariettánál. Megnehezítette a kutatást, hogy nem mindig volt lehetséges ugyanannak a műnek a különböző helyszíneken őrzött kézirateit egyszerre tanulmányozni.

Az intézeti hagyatéki rész feldolgozása tehát nem egyenlő az életmű teljes feldolgozásával. Természetesen igyekeztem mindenhova eljutni, ahol tudomásom volt Vujicsics-anyagról. A felsorolt lelőhelyeken sikerült a zeneszerzővel kapcsolatos teljes dokumentációt átnézni és regisztrálnom, minden kottát, kéziratot összeírnom. Kéziratok ennek ellenére lappanghatnak még az előbbi helyszíneken is, de még inkább egykori barátoknál, ismerősöknél, akiről még csak tudomásunk sincs. Vujicsics Tihamér sok művét odaadhatta barátainak ajándékba vagy megtanulásra, melyek aztán később nem kerültek vissza hozzá. A Rádió és az Állami Népi Együttes egykori zeneszeinél vagy azok utódainál pedig valószínűleg ugyancsak lappang néhány kézirat vagy másolati példány. Ezen kívül nem tudhatjuk azt sem, hogy Vujicsics halála után a hagyaték érintetlen maradt-e, s ha nem, akkor milyen mértékben kerültek ki belőle dokumentumok.

Bármikor előkerülhet tehát az eddigi kialakult műjegyzéket bővítő, az eddigi eredményeket módosító újabb kézirat, másolat, szöveges feljegyzés, népzenei lejegyzés. Ezért hívom fel a figyelmet arra, hogy a szakdolgozatomban nyújtott eredményeket és információkat rugalmasan, nyitottan kell kezelni, mindig szem előtt tartva azt, hogy azok nem egy lezárt, hanem egy folyamatban lévő kutatás eredményei.¹⁰

Nehézségek merülnek fel a zeneszerző élettörténetének megírásakor is. Vujicsics Tihamér életrajzának felvázolásához meglehetősen kevés forrásból meríthet a kutató. Az életművel eddig még nem foglalkoztak, a zeneszerző életéről csak rövid, néhány bekezdésnyi összefoglaló szövegeket találhatunk az *Életrajzi Lexikonban*¹¹ és internetes forrásokban¹² – melyek többsége egymásból merítve ismétli a már korábban leírtakat.

¹⁰ Dolgozatom lezárása előtt másfél héttel szereztem tudomást arról, hogy a Bősze Ádám Zenei Antikvárium 2014. április 24-i árverésén Vujicsics-kéziratok is kikiáltásra kerülnek. Az aukciós jegyzék öt teljes vagy töredékben fennmaradt mű kéziratáról ad leírást. A műjegyzékben ezeket is feltüntettem, de a kéziratokat kézbe venni nem tudtam. A kéziratokat az aukción vételi megbízással nyerték el. Az új tulajdonosról, így a kották lelőhelyéről az antikvárium nem adhat tájékoztatást.

¹¹ <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16241/16915.htm> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹² Úgy mint: <http://www.vujicsics.hu/tortenet/VujicsicsTihamer/> vagy <http://www.hagyományokhaza.hu/oldal/240/> vagy http://hu.wikipedia.org/wiki/Vujicsics_Tiham%C3%A9r vagy <http://www.vidorfest.hu/2013/index.php?v=v&a=eloado&id=268> vagy <http://www.hzo.hu/cikk/vujicsics-egyuttes-jubileumi-koncert> vagy <http://www.klubhalo.hu/modules.php?name=News&file=print&sid=3823> vagy <http://www.mulatos-zene.hu/hirek/vujicsics-tihamer-es-a-nepzene.zene> (utolsó megtekintések: 2014.04.15.).

Az eddigi legbővebb Vujicsics-életrajznak a Janka-féle ismertető tekinthető.¹³ Problematikussá teszi a valós élettörténet leírását emellett a további rendelkezésre álló források típusa. A rövid életrajzokon kívül legnagyobb számban a zeneszerző halálára írt baráti és kollegiális nekrológok teszik ki a Vujicsics Tihamérral kapcsolatos irodalom jelentős részét. Ezek azonban műfajukból kifolyólag nem tekinthetők szakszerű, hiteles forrásoknak, és elsősorban nem egy objektív életrajzhoz szükséges, tényszerű információkat közölnek. Nyilvánvaló, hogy a megemlékezések célja nem az életrajzi adatok rögzítése, hanem egy váratlanul elhunyt művész érdemeinek és a hiányából fakadó veszteség fájdalmának kifejezése. Ezért alapvetően az elsődleges források – úgy mint Vujicsics Tihamér kéziratai, Vujicsics Marietta saját, valamint férje Vujicsics Sztoján elmondásain alapuló beszámolóit és Vujicsics Sztoján írásai – segítségével igyekeztem felépíteni és kibontani a komponista életútját, kiegészítésképpen felhasználva a kortársak megemlékezéseit¹⁴ és az eddig megjelent rövid életrajzi összefoglalókat.

¹³ Janka (2009).

¹⁴ Ezek többsége összegyűjtve megtalálható a Vujicsics Tihamér emlékére kiadott kötetben: *VT emlékére* (2007).

1. Életrajz

Vujicsics Tihamér 1929. február 23-án született Pomázon. Édesapja Vujicsics Dusán, görögkeleti lelkészként Pomázon kezdte szolgálatát, diplomáját a belgrádi ortodox teológián végezte kitűnő eredménnyel, „summa cum laude; sub auspiciis regis”.¹⁵ Vujicsics Dusánnak a bonyhádi gimnáziumban alsóbb évfolyamosként osztálytársa volt Illyés Gyula, s ez a kapcsolat közvetetten Vujicsics Tihamér zeneszerzői munkásságára is hatott.¹⁶ Vujicsics Dusánt tanulmányai befejeztével, 1928-ban helyezték Pomázra, majd 1939-ben a budai, egykor a Tabánban állt rácvárosi Szent Demeter templom lelkésze lett. Ekkor költözött a család Budára (Attila u. 37., I. kerület). Vujicsics Dusán volt a tabáni templom utolsó plébánosa, mert a templom a háborúban megsérült, majd 1949-ben a kommunista önkényuralom lerombolta (Sztálin 70. születésnapja alkalmából).¹⁷ Az apa később püspöki vikárius (protojerej sztavrofor), azaz püspök-helyettesi tisztséget kapott, amit 1990-ben bekövetkezett haláláig viselt.¹⁸

Felesége, Vujicsics Tihamér édesanyja, Budimlics Nevenka, Zomborból származott.¹⁹ A zombori polgári Felsőbb Leányiskolában végzett,²⁰ családja később Hercegszántóra költözött.²¹ A Vujicsics házaspárnak két gyermeke született, mindketten a pomázi szerb paplakban (Pomáz, Plébánia u. 1.).²² Az idősebb volt Tihamér, majd négy évvel később, 1933-ban született öccse, Sztoján, akiből irodalom-, színház-, művelődéstörténész, műfordító, költő lett.²³ Kötetei jelentek meg Belgrádban, Újvidéken, s alapító igazgatója volt a szentendrei Szerb Ortodox Egyházművészeti Gyűjteménynek.²⁴

¹⁵ *Személyes önéletrajz, 1.*

¹⁶ Vujicsics Sztoján (1999), valamint Vujicsics Marietta közlése. Vujicsics Sztoján leírja, hogy édesapjuk és a költő kapcsolata később egy időre feledésbe merült a családban. Ezt felelevenítve kezdett Vujicsics Tihamér Illyés Gyula-verseket megzenésíteni (lásd a műjegyzéket: *Nélküled*; 1974.07.26. és *Két életet vagy egyet se [Dupla vagy semmi]*; é. n.).

¹⁷ Erről szól a *Requiem egy templomért* című film, melyben Vujicsics Sztoján emlékezik. Rendezte Lengyel Ágnes, 1995.

¹⁸ I. h.

¹⁹ Budimlics Nevenka születési helye már Hercegszántó volt.

²⁰ *Személyes önéletrajz, 1.*

²¹ Vujicsics Marietta közlése.

²² Janka (2009), 1.

²³ † 2002, Róma.

²⁴ I. h., valamint VM közlése.

A Vujicsics-család gyökereinek megismeréséhez érdemes a magyarországi szerb lakosság történetével is foglalkozni. Szerbek már a 14. század végén megjelentek Magyarországon, nagyobb számban Zsigmond (1368–1437) és Mátyás (1458–1490) uralkodása idején telepedtek le.²⁵ A törökök terjeszkedése meggyorsította a szerbek magyarországi meghonosodását, s ettől kezdve folyamatosan érkeztek az országba.²⁶ A Vujicsics-család ősei mindkét ágon a balkáni felszabadító hadjáratok idején, a 17. század végén települtek magyar területre.²⁷ Ezekben az évtizedekben, az 1683–1699 között zajló osztrák–török háborúk során a szerbek számos privilégiumot kaptak a bécsi udvartól, melyek – többek között – lehetővé tették vallásuk szabad gyakorlását és szokásaik megtartását.²⁸ Az egyik legfontosabb engedményt I. Lipót császár adta 1690-ben III. Arsenije Čarnojević (Csarnojevics Arzén) érseknek. Ebben a rendeletben a szerbeket önálló nemzetnek ismerték el. Ez azt jelentette, hogy szabadon választhatták meg érseküket, aki egyszerre töltötte be az egyházi és világi vezető szerepét. 1691-ben pedig az újabb rendelkezések révén kivonták a szerbeket a magyar vármegyék és országgyűlés joghatósága alól.²⁹ Mindez elősegítette, hogy a szultáni megtorlástól tartó, Magyarországon eredetileg csak átmeneti menedéket kereső szerb családok végleg itt maradjanak. Az eddig csak a Balaton vonaláig terjeszkedő szerbek ekkor jelentek meg a főváros környékén is: Pomázon, Szentendrén, Budán a Tabánban és Érden.³⁰ A budai oldalon a Vár és a Gellért-hegy között elterülő Rácvárosnak nevezett „alsóvárosban”, Pesten pedig a Kecskeméti kapu (mai Kálvin tér és Kecskeméti utca találkozási pontja) és az Alsó-Duna bástyánál lévő Belgrádi kapu (mai Váci utca és Fővám tér torkolata) vonalában alakították ki közösségeiket.³¹

Vujicsics Tihamér ősei apai ágon Csarnojevics Arzén oldalán érkezve Baranyában telepedtek le.³² Az apa Dunaszekcsőn született, ahonnan az ő édesanyja,

²⁵ Vujicsics Sztoján (1997), 3.

²⁶ I. h.

²⁷ Vujicsics Sztoján (1999).

²⁸ Bíró László recenziója Dejan Mikavica *A szerbkérdés a magyar országgyűlésben, 1690–1918* című könyvéről. Közzétéve: 2013. április. Internetes forrás: <http://www.tti.hu/szemlemenu/771-a-szerb-kerdes-magyar-orzaggyulesben> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

²⁹ I. h.

³⁰ http://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1gi_szerbek (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

³¹ Vujicsics Sztoján (1997), 3.

³² Vujicsics Sztoján (1999).

Ljubica Bebić származott.³³ A Vujicsics-család anyai ágából voltak, akik Borjádön, Budmérön is megtelepedtek, távolabbi rokonaik azonban maradtak még Rácgorcsönyön és környékén is.³⁴ Vujicsics Tihamér édesanyjának ősei Szarajevóban voltak ismert, gazdag kereskedők, mielőtt a Bácskában találtak volna otthonra.³⁵ Felmerül a kapcsolat a szerbül Budimként emlegetett Buda városával is, de hogy család- és városnév miként függ össze, azt Vujicsics Sztoján később sem tudta kikutatni.³⁶

Az biztosan állítható, hogy oldalágon rokonságban álltak a Vitkovics famíliával, melynek egyik jeles tagja volt az egri szerb–magyar költő, Vitkovics Mihály (1778–1829).³⁷ A Vujicsics-fivérek dédnagyanyja, Perszida Vitkovics abból a hercegovinai eredetű Vitkovics-családból való, amely Trebinje mellől származott el magyar földre. A Vitkovics-család a 18. században népes szerb nemzetség volt Magyarországon, főleg az egri Vitkovicsok ismertek.³⁸ A Vujicsics-családban található kereskedők, tanítók, papok – és már a 19. században számos szerb könyv és folyóirat előfizetői között szerepelnek a család különböző tagjai.³⁹ Az MZA-ban Vujicsics Tihamér kéziratai közt olvasható néhány feljegyzés is arról árulkodik, hogy családjuk eredetének, gyökereinek felfejtett szálai nem fonhatók össze folyamatos történeté: „Felmenő ági őseink eredete homályba vész; főként parasztok, paraszt-iparosok voltak: írástudók és félig, vagy egészen analfabéták egyaránt”.⁴⁰ A családnak csak távolabbi rokonai maradtak Jugoszlávia területén, Belgrádban élt például a Vujicsics-fivérek keresztapja, Stevan Đurđević esperes.⁴¹ Vujicsics Dusán plébános feleségével és gyermekeivel 1937-ben tett látogatást az országban – sokáig ez volt Tihamér egyetlen külföldi utazása.⁴²

Kettős kötődése, kétnyelvűsége révén Vujicsics Tihamér már születésétől kezdve sajátos környezetben nevelkedett. Egyszerre vált két kultúra világának befogadjává. A család erősen konzervatív világnézete és az emberöltőkön át szülőktől gyermekekre

³³ I. m.

³⁴ Janka (2009), 1.

³⁵ Vujicsics Sztoján (1999).

³⁶ I. m.

³⁷ I. m.

³⁸ I. m.

³⁹ I. m.

⁴⁰ *Személyes önéletrajz*, 1.

⁴¹ VM közlése.

⁴² Vujicsics Tihamér kézírata. 4 A/4-es lapon, ceruzával és kék tollal írt szöveg. É. n. Lelőhely: MZA, Vujicsics-hagyaték, „Személyes írásk/Önéletrajzi írásk”.

hagyományozódó hatalmas szellemi örökség különleges atmoszférát teremtett a szerb ortodox lelkész mindenkori házában. Az ódon hangulat és a könyvtár a Váci utcai lakásban tett egykori látogatásai után Petrovics Emil emlékeiben ekképp maradt meg:

Az ormótlan bútorok sokaságában is megmaradtak a nagy terek, keleti szőnyegekkel borított deszkapadlókon járkálhattunk, ikonok, szobrok, kegytárgyak, szertartások ornátusai, s már bizonyára olvashatatlan több évszázados könyvek, kódexek ezrei között.⁴³

Pomogáts Béla benyomása pedig ez volt:

A Vujicsics családot, kivált Tihamért és Sztojánt, valamiféle békevilági hangulat vette körül: az 1918-ban megbukott monarchia hangulata, egy olyan letűnt világé, amelyben egyformán otthonra talált szerb és magyar.⁴⁴

Nem kétséges, hogy ez a különleges környezet Vujicsics Tihamért már iskolába íratása előtt sajátos háttértudással, élményekkel, tapasztalatokkal látta el, melyek később szinte utolérhetetlen előnyt jelentettek számára népzenei gyűjtései során. Bármilyen nemzetiség körében ülve is otthonosan mozgott, gond nélkül részévé vált és beépült egy világtól elzártan élő közösség életébe. Zeneszerzői munkája során is épített a származásának köszönhető élményeire. Egy 1968-as rádióriportban mesélte el Vujicsics pomázi gyermekkori emlékeit, felidézve a régi falusi mulatságokat. Gyakran figyelte a tamburásokat, táncosokat. Sok mindent ellesett tőlük, s a látottakat, hallottakat évek múltán saját műveibe is belekomponálta.⁴⁵

Vujicsics Tihamér az elemi iskolát a Pomázi Szerb Elemi Iskola intézményében végezte, majd miután apját budai parókussá nevezték ki (1939), a Werbőczy Gimnáziumban⁴⁶ folytatta tanulmányait, Budapesten. Magánúton kezdett zongorát

⁴³ Petrovics (2006), 376. NB: Petrovics Emil szavai félreérthetők, hiszen kódexek sosem voltak a Vujicsics-család birtokában. A régi könyvek jórészt a parókiához tartozó anyakönyvek és liturgikus könyvek voltak. (VM közlése).

⁴⁴ Pomogáts Béla visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 61.

⁴⁵ MR 1968.09.22. *Látogatás VT zeneszerzővel szülőfalujában, Pomázon*. Riporter: Kispista István, Bertalan Ágnes. A riport meghallgatható a Magyar Rádió digitális archívumában.

⁴⁶ Ez a mai Petőfi Sándor Gimnázium (Attila út 43., I. kerület).

tanulni, de a háború fejleményei miatt nem járhatott sokáig az órákra. Az 1944-es német megszállást követően édesanyjával és öccsével Hercegszántóra utaztak, hogy itt, az anyai nagyszülőknél vészeljék át a bombázásokat. Hercegszántón furulyázni, hegedülni, tamburázni és harmonikázni tanult.⁴⁷ Volt lehetősége emellett zongorát gyakorolni a hercegszántói Kalocsai Iskolanővérek által fenntartott elemi népiskolában,⁴⁸ és harmóniumon játszani a baptista imaházban. A hercegszántói származású Gracza Lajoséknál,⁴⁹ az orvoslakban, szintén volt pianínó, így Tihamér állandó vendége lett a családnak, s a fiúk közt barátság szövődött.⁵⁰ Vujicsics zenei érdeklődése ezekben az években erősödött fel, a zenei pálya gondolata itt vált egyre meggyőzőbbé. Vujicsics Tihamér saját bevallása szerint ekkor már egy száztagú leánykart is szervezett, mellyel világi és egyházi dalokat énekeltek.⁵¹ Öccse így látta őt ekkor:

Tihamér Bartókkal, Sztravinszkijjal, Schönberggel vette körül magát, s a diszsonancia hadállásait védelmezte csökönyösen. Így azután érthető, hogy viszolyogva engedték gyakorolni a hercegszántói apácázárda zongoráján vagy a baptista imaház harmóniumán.⁵²

Az apácázárdában a gyakorlás mellett lehetősége nyílt Vujicsicsnak a könyvtárban is időzni, olvasni. Itt talált rá Kodály Zoltán iskolai énekgyűjteményének 1–2. kötetére, melynek függelékében a szomszédos népek dallamait fedezte fel. Többek között ennek hatására kezdte el édesanyja szülőfalujának dalait megfigyelni és összegyűjteni.⁵³ Az első dallamokat nagyanyjától jegyezte le, aki 80 évesen is nagyon sok népdalt tudott, és szívesen énekelt.⁵⁴ Mikor a háború után a szovjet csapatok megszállták Magyarországot, Tihamér a krími tatár, ukrán és grúz katonák zenéjével is

⁴⁷ *Szakmai önéletrajz*, 1.

⁴⁸ Gracza Lajos visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 29.

⁴⁹ Gracza Lajos (1932), tanár, kémikus, művelődéstörténész.

⁵⁰ Gracza Lajos visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 29.

⁵¹ *Szakmai önéletrajz*, 1. Ugyanitt megemlíti Vujicsics „vezérénekesnőjét” név szerint is. Jelić Manda, a kiváló magyar öttusázó, Villányi Zsigmond édesanyja volt az.

⁵² Vujicsics D. Sztoján, *A magyarországi délszlávok zenei hagyománya: Vujicsics Tihamér monográfiája*. Vujicsics Sztoján beszámolója bátyja könyvéről. Gépelt kézirat az OSZK hagyatéki anyagában, é. n.

⁵³ *Szakmai önéletrajz*, 2.

⁵⁴ Janka (2009), 2.

találkozott. Ez a zene teljesen magával ragadta, s úgy tűnt számára, ez a zenei világ „ugyanaz, mint a magyar, csak háromszor olyan régi”.⁵⁵

A háború befejezését követően 1946-ban a család Pestre költözött át (Váci utca 66., V. kerület), ahol Vujicsics Dusán a pesti szerb templom plébánosa lett, s többet ezután már nem költöztek. Tihamér 1948-ban leérettségizett az Eötvös Gimnáziumban, vizsgáit kitüntetéssel tette le.⁵⁶ Eredetileg rádiómérnöknek készült, de ebbe végül bele sem fogott,⁵⁷ mert zenei ambíciói korábban megerősödtek, annak ellenére is, hogy zenével igazán csak későn, 14-15 éves korában, a hercegszántói évek alatt kezdett el foglalkozni. A kisgyermekkorú környezet azonban – az őt körülvevő szerb, horvát, magyar, szlovák és más nyelvű népdalok világa –, úgy tűnik, megfelelő alapot biztosított a zenei pálya megkezdéséhez.

Vujicsics Tihamér komolyzenei téren való tájékozottságáról kevés ismeretünk van. Öccse fenti emlékein kívül az OSZK-ban letétbe helyezett Vujicsics-hagyatékban találni még néhány árulkodó gyermek- vagy ifjúkori kéziratot.⁵⁸ Kitépett füzetlapon láthatjuk Vujicsics datálatlan rajzait, feljegyzéseit. A lap egyik oldalán Vujicsics néhány komponistát és műveiket jegyezte fel. Édesanyjával gyakran jártak koncertekre,⁵⁹ ezeket a műveket minden bizonnyal így volt lehetősége meghallgatni, megismerni. A lista alapján egy romantikus beállítottságú ifjú képe jelenik meg előttünk: Muszorgszkij *Éj a kopár hegyen*, Beethoven *Pasztorál szimfónia*, Debussy *Egy faun délutánja*, Mendelssohn *Szentivánéji álom – nyitány*, Wagner *Trisztán és Izolda – előjáték és szerelmi halál*. Bartók, Stravinsky és Schönberg disszonanciája itt nem kap helyet. Évszám híján nem tudjuk pontosan megállapítani, mikor készült a kézirat. Árulkodó jel lehet, hogy Budapest neve többször szerepel a füzetlapon. Feltételezhető, hogy az adott tartózkodási helyét jelölte meg ezzel Vujicsics. Két időszakra vonatkozhat tehát a megjelölés: a hercegszántói éveket megelőző időszakra (1944 előtt) vagy az azt követő évekre (1946).⁶⁰ Vujicsics Marietta közöl további adalékokat arra nézve, kik lehettek

⁵⁵ *Szakmai önéletrajz*, 2.

⁵⁶ *Személyes önéletrajz*, 2. Az ezt dokumentáló bizonyítványok meglétéről, hollétéről nincs tudomásom.

⁵⁷ I. h.

⁵⁸ A kéziratok fénymásolatai az MZA-ban is megtalálhatók.

⁵⁹ VM közlése.

⁶⁰ Vujicsics Marietta feltételezése szerint a család Pomázról Budára költözése, azaz 1939 után keletkezettek a rajzok. In: *VT emlékére* (2007), 76.

Vujicsics zeneszerző-példaképei. Elmondása szerint Vujicsics szobája falát a zongora közelében Liszt, Bartók, Stravinsky, Kodály és Wagner képe díszítette.⁶¹

1946 őszétől a gimnázium mellett Vujicsics a Nemzeti Zenedében is beiratkozott hallgató volt. Felvételt nyert Lajtha László, Hammerschlag János, Major Ervin, később pedig Szervánszky Endre osztályaiba, ahol zeneszerzést tanult.⁶² 1947-ben felvették a Zeneakadémia zeneszerző és karmesteri szakára. Előbbiből Veress Sándor és Farkas Ferenc irányítása alatt fejlődött, karnagyként pedig Kórodi András és Ferencsik János voltak tanárai.⁶³ Vujicsics azonban valószínűleg tévesen jegyezte fel zeneakadémiai felvételének évét. A Zeneakadémia évkönyveinek tanúsága szerint Vujicsics Tihamér neve csak az 1948/49-es tanévben jelenik meg a hallgatók névsorában.⁶⁴ Az is kiderül az évkönyvi statisztikából, hogy Vujicsics egyszerre volt előkészítő zeneszerző és előkészítő karnagy szakokon I. évfolyamos hallgató. Tanáraiként csak Veress Sándort és Ferencsik Jánost tünteti fel a hivatalos dokumentum.⁶⁵ Hozzátartozik Vujicsics zeneakadémiai tanulmányaihoz a következő történet is. A fiatal akadémiai hallgató úgy ismerte a kelet- és a közép-európai népzénet, hogy Kodály felmentette a népzene tárgy hallgatása alól, még vizsgáznia sem kellett.⁶⁶ Vujicsics Sztoján költőbarátja, Fodor András pontosítása szerint Tihamér népzenei stúdiumai elején Kodály Zoltán kijelentette: „Nincs már mit tanulnia tőlem”.⁶⁷

Vujicsics saját szakmai önéletrajza szerint így az érettségivel egy időben a zeneszerzés 1–2. előkészítő osztályaiból is levizsgázott, kitűnően, illetve jól. 1949-ben azonban osztályidegen volta – klerikális származása és szerb nemzetisége – miatt eltávolították a Zeneakadémiáról,⁶⁸ s a Nemzeti Zenede utódintézményében, a Budapesti

⁶¹ *VT emlékére* (2007), 76.

⁶² *Szakmai önéletrajz*, 1.

⁶³ I. h.

⁶⁴ Kapitánffy István (szerk.): *Az Országos Magyar Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola évkönyve az 1948/49.-i tanévről*. (Budapest: Országos Magyar Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1949): 57.

⁶⁵ I. m.

⁶⁶ Vujicsics Sztoján visszaemlékezését meséli el Eperjessy Ernő: Eperjessy (1999), 164. A felmentést dokumentáló bizonyítványokról, leckekönyvekről nincs tudomásom.

⁶⁷ Fodor András: „Forgóajtó. Vujicsics Tihamér emlékezete”. *FSzM* XXI/34 (1977. augusztus 20.): 15. 15.

⁶⁸ *Szakmai önéletrajz*, 1. A gépiratban tollal át van húzva, de jól olvasható az eredeti folytatás: „a karmesterségtől bizony eltanácsoltak”. Aláírva a javítás: „majd származási bajaim miatt (1949-ben [...] az Állami Zenekonzervatóriumban folytathattam csak tanulmányaimat)”.

Állami Zenekonzervatóriumban folytathatta csak tanulmányait.⁶⁹ Hogy nehézségek nélkül tovább dolgozhasson, Kodály gondoskodott Vujicsics számára zongoráról.⁷⁰ A konzervatóriumban Sugár Rezső irányítása alatt tanult, s 1953-ban végbizonyítványt szerzett. Ettől kezdve zeneszerzőként önállóan működött.

Az 1949-ben Budapesten megrendezett VIT meghatározó élményt jelentett Vujicsics Tihamér számára, különösképpen azért, mert a külföldre utazás lehetőségei ez idő tájt igen korlátozottak voltak. A programsorozat idejére egy háromtagú munkacsoportot szerveztek a nagyszabású találkozó zenei repertoárjának rögzítésére: Vujicsics Tihamér, Ránki György és Volly István fogott közös munkába.⁷¹ Összesen kilencórányi zenei anyagot vettek fel, melynek feldolgozása után Vujicsics feljegyzése szerint nyomtatott kiadvány is megjelent *Népek dalai, népek táncai* címmel.⁷² Ekkor fogalmazódott meg az ifjú zeneszerzőben: „vannak [...] fejlődésükben megrekedt nemzetek, és ezen belül megrekedt társadalmi tudatok, semmihez sem rokonítható zenék”.⁷³ Más népek kultúrája iránti tiszteletét példázza az is, hogy az 1955-ben megrendezett első Országos Nemzetiségi Fesztiválon a budapesti Néphadsereg Színházban⁷⁴ ő vezényelte három nemzetiség, a délszlávok, németek, szlovákok közös kórusát.⁷⁵

Vujicsics saját kettős gyökereit is ápolta egész életében. Állandó résztvevője volt nemzetiségi táncházaknak, programoknak. A tánc és a táncok zenei kísérete nem csak befogadóként érdekelte. A különböző közösségi táncmulatságokból ifjúként, felnőttként is aktívan kivette a részét. Petrovics így emlékezik a Rózsák téri Szerb-horvát

⁶⁹ A Nemzeti Zenede és a Székesfővárosi Felsőbb Zeneiskola összevonásával létrejött új intézmény 1949. november 1-jén kezdte meg működését a Semmelweis utcai épületben. 1952-től a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskola nevet kapta meg. Adatok az intézmény történetét 1949-ig feldolgozó tanulmány alapján: Solymosi Tari Emőke: „A Nemzeti Zenede története (1919–1949)”. In: Tari Lujza és Sz. Farkas Márta (szerk.): *A Nemzeti Zenede*. (Budapest: Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Budapesti Tanárképző Intézete, 2005), 177–257. 253.

⁷⁰ Gracza Lajos visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 30.

⁷¹ *Szakmai önéletrajz*, 3., illetve: VT-kézirat A/5.

⁷² *Szakmai önéletrajz*, 3. Egyelőre nem találtam nyomát annak, milyen kiadványra utalt Vujicsics. Az OSZK-ban megtalálható néhány füzet, melyekben harmóniákkal ellátott táncdallamokat adtak ki az 1950-es évek legelején: *Az ifjúság tánca* (Budapest: k. n., 1952); *Szovjet népek táncai* (Budapest: Népszava, 1950). Ezek között azonban egy sincs olyan, amelynek pontosan a Vujicsics által említett címe lenne, vagy amelyen Vujicsics–Ránki–Volly neve egyaránt fel lenne tüntetve.

⁷³ I. h.

⁷⁴ A mai Vígszínház.

⁷⁵ Eperjessy (1999), 165.

Gimnáziumban rendezett népdaléneklő, táncos összejövetelekre, melyeken alkalomadtán együtt vettek részt:

Furulyázott, énekelt, duhajkodott, majd többnyire vállalta a »kolovodja« feladatát. Az összekapaszkodott sor élére állt, s a kőrtáncban ő választotta és mutatta a legkülönbözőbb lépéseket, figurákat. Mindenki figyelt, és követte a rögtönzés bűvös gyönyörűségét.⁷⁶

Kricskovics Antaltól tudjuk, hogy az 1950-es évek elején alakítottak Vujicsiccsal közösen táncsoportot a Rózsák téri délszláv iskolában.⁷⁷ Kricskovics volt a koreográfus, Vujicsics a zenei vezető. Itt merült fel bennük először a magyarországi délszláv népzene, néptánc és népszokások gyűjtésének gondolata is.

Vujicsics Tihamér népzenei kutatással és gyűjtéssel már akadémiai tanulmányai alatt foglalkozott.⁷⁸ Koreográfus és zeneszerző kortársait is bevonta sokat ígérő, izgalmas vállalkozásaiba. Náfrádi Lászlóval, Martin Györggyel, Borbély Jolánnal (Martin György későbbi feleségével), Gulyás Lászlóval, illetve Kricskovics Antallal járta a falvakat. A népzene gyűjtést ő maga sohasem hagyta abba. Legkedveltebb gyűjtési területei a szerbek, horvátok és szlovének által lakott Pest, Bács-Kiskun, Baranya, Zala, Vas, Csongrád és Békés megye voltak.⁷⁹ Leginkább a magyar, a balkáni és a keleti népek zenéinek kapcsolata foglalkoztatta, valamint az egyes dallamok közt felfedezhető motívumvándorlások.

Sokat komponált már tanulóként is, főként népi ihletésű feldolgozásokat írt.⁸⁰ A népzenei stílusokban való jártassága, a legkülönbözőbb népi hangszerek ismerete fiatalok ellenére belépőt biztosított számára az Állami Népi Együtteshez. Az együttes 1951-es megalakulását követően gyakran szerepeltek annak műsorán Vujicsics művei,⁸¹

⁷⁶ Petrovics (2006), 376.

⁷⁷ Kricskovics Antal visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 49.

⁷⁸ Dékity Márk: „80 éve született Vujicsics Tihamér”. *Barátság* XVI/2 (2009. április). 6009–6010. 6009.

⁷⁹ I. h.

⁸⁰ Vujicsics Tihamér [önéletrajz]. 24 soros kottapapírra, fekete tollal írt kézirat, 1 oldal. É. n. Lelőhely: MZA, Vujicsics-hagyaték, „Személyes írások/Önéletrajzi írások”.

⁸¹ Az következő felsorolás Vujicsics Tihamér saját jegyzete szerint: i.m.

mint például a *Palóc Fantázia* (1954), *Kalotaszegi lányok* (1958),⁸² *Kalotaszegi Concerto* (1958), *Drágszéli táncok* (1954)⁸³ vagy a *Pásztorbotoló* (1958). Népi táncballadákat is komponált, a *Makar Csudra* (Gorkij nyomán, 1955), *Kádár Kata* (1959), *Csodafurulyás juhász* (1958), *Ius primae noctis* (1960)⁸⁴ című műveket. Majd a balett terén kísérletezett. Ezt képviseli a *Változatok egy találkozásra* című alkotása, melyet a Pécsi Balett számára írt. Koreográfiát Eck Imre készített hozzá, bemutatója pedig 1961. január 3-án volt a Pécsi Nemzeti Színházban.⁸⁵

Az Állami Népi Együttes akkori vezetője, Rábai Miklós felismerte Vujicsics Tihamér zenei tehetségét, népzenei ihlettségét.⁸⁶ Ennek köszönhetően, bár rövid ideig, de az együttes házi szerzője lehetett.⁸⁷ 1952-ben egy évig kapott munkát az Állami Népi Együttesnél, a népi hangszercsoport és népi hangszerkészítő műhely vezetője volt.⁸⁸ Komolyan foglalkoztatta őt, hogyan lehetne régi, jellegzetes népi hangszereket zenekari játékokra alkalmassá tenni.⁸⁹ De nem volt kizárólagos szerepe a MÁNE zenei repertoárjának, arculatának kialakításában. Mások mellett Szokolay Sándor és Petrovics Emil is kaptak megbízást rajta kívül Rábaitól.⁹⁰

1955-ben Vujicsics néhány hónapig – januártól áprilisig – a SZOT Művészegyüttesnél dolgozott.⁹¹ Több forrás szerint a Vujicsics-testvérek 1956-ban a

⁸² Vujicsics Tihamér e jegyzetében így utal rá, de előfordul a *Kalotaszegi táncok/Kalotaszegi leánytánc* címváltozat is. Valószínűleg ugyanarra a műre utalnak. A HH/GL-ban található partitúrán a címlapon ez olvasható: „Kalotaszegi ~~táncok~~ [sic!] leánytánc”. Ehhez lásd még a műjegyzék vonatkozó tételét.

⁸³ A *Drágszéli szivtről* van szó, a kotta kéziratán így szerepel a cím.

⁸⁴ Ennek évszáma a Vujicsics Együttes honlapja alapján:

<http://www.vujicsics.hu/tortenet/VujicsicsTihamer/> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

⁸⁵ A Színházi Adattár online adatbázisa szerint:

<http://www.szinhaziadattar.hu/index.php?lang=hu&db=oszmi.01.01&kf> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

⁸⁶ Az együttes művészeti vezetője a kezdetekben Gulyás László volt, aki később, 1956-ban elvesztette állását. Erről ír: Banovich Tamás, in: *VT emlékére* (2007), 17, 19.

⁸⁷ Janka (2009), 3.

⁸⁸ *Szakmai önéletrajz*, 1.

⁸⁹ „Szakmai írások”, kemény, lila-mintás borítójú A/4-es, vonalas füzet, é. n., [4.] Lelőhely: MZA.

⁹⁰ Petrovics Emil: „Az Állami Népi Együttes, Rábai Miklós által irányított új törekvéseiben, a néptánc-elemekből színpadra állított balladáihoz, komédiáihoz – drámai fogantatású új műveihez – hármunkat ösztönzött zeneírásra: Vujicsics Tihamért, Szokolay Sándort és engem. Ezt a munkát az Együttes zenei vezetője: Gulyás László irányította, átadta saját tapasztalatait, tanácsokat adott a kibővített, felduzzasztott »népi zenekar« kezeléséhez”. Petrovics (2006), 376.

⁹¹ Vujicsics Tihamér kézírata. 4 A/4-es lapon, ceruzával és kék tollal írt szöveg. É. n. Lelőhely: MZA, Vujicsics-hagyaték, „Személyes írások/Önéletrajzi írások”.

Petőfi Kör alapító tagjai között is ott voltak.⁹² Valószínűleg Vujicsics Sztoján elbeszélése nyomán került át a Vujicsicsről szóló összefoglalásokba ez az információ.⁹³ Nincs azonban olyan dokumentum, ami igazolná ennek tényét, az ülések jegyzőkönyveiben sem szerepel nevük.⁹⁴ Vujicsics Marietta elmondása szerint az első összejövetelen több értelmiségi baráttal együtt valóban részt vettek a Vujicsics-fivérek, de aztán soha többet.

1956 őszén Vujicsics Tihamér Jugoszláviába, Szarajevóba látogatott. A magyar és jugoszláv rádió csereprogramjában vett részt,⁹⁵ s még a forradalom kitörése előtt utazott ki. Ám az októberi események miatt kint tartózkodása a tervezettnél hosszabbra nyúlt. Csak egy év múlva, 1957 őszén tudott hazatérni. A kint töltött egy év alatt a Szarajevói Rádió népzenei tanácsadója volt, „külföldi specialista” minőségben.⁹⁶ Sok időt fordított itt tartózkodása alatt a helyi kulturális élet megismerésére is. Az ebből az évből fennmaradt programfüzetei arról tanúskodnak, hogy gyakran ellátogatott kiállításokra, hangversenyekre. Hallotta többek között Ravel *Boleróját*, Muszorgszkij *Egy éj a kopár hegyen*, Bartók *Cantata Profana* című műveit, Rahmanyinov 2. *zongoraversenyét*, Mozart K. 504-es szimfóniáját, Ralph Vaughan Williams 3. *Pasztorál szimfóniáját*, Beethoven op. 38-as trióját.

A legközelebbi biztos adatunk Vujicsicsről 1962–63-ból van, amikor a Magyar Jégrevü zenei vezetője volt.⁹⁷ Ebben a tisztségében gyakrabban utazhatott. Kétszer járt Grúziában, kétszer Ukrajnában. Egy hónapig Isztambulban, öt hónapig Lengyelországban tartózkodott, s néhány napot Romániában, illetve Csehszlovákiában töltött. Zeneszerzői megbízásai és utazásai mellett olykor előadóművészként is fellépett.

⁹² Janka (2009), 4. és Dékity Márk: „80 éve született Vujicsics Tihamér”. *Barátság* XVI/2 (2009. április). 6009–6010. 6009.

⁹³ Vujicsics Sztoján (1999).

⁹⁴ <http://beszelo.c3.hu/cikkek/a-petofi-kor-sajtovitajanak-jegyzokonyve> és <http://mek.oszk.hu/12100/12101/12101.pdf> (utolsó megtekintések: 2014.04.15.).

⁹⁵ Vujicsics Marietta közlése.

⁹⁶ *Szakmai önéletrajz*, 1. Kiss Máriának írt 1957. január 19-én, Szarajevóban kelt levelében Vujicsics úgy fogalmaz: „...a Rádió népzenei osztályán dolgozom, mint »általános színvonalemelő mindenek«”. Kiss Mária idézi a levelet, in: *VT emlékére* (2007), 44.

⁹⁷ *Szakmai önéletrajz*, 2. Az évszámot megkérdőjelezi egy, az MZA-ban, a „Személyes írások” közt található gépelt kézirat, mely a Magyar Jégrevü új műsorának kialakításáról szóló értekezletet rögzíti. A feljegyzés datálása 1961. október 29., s a résztvevők névsorában Vujicsics Tihamér neve is fel van tüntetve.

1965. május 1-jén Bécsben szerepelt a Collegium Hungaricumban, ahol saját elmondása szerint paródiákkal szórakoztatta a bécsi magyar közönséget.⁹⁸

1967-ben Komlós János megalapította a Mikroszkóp Színpadot. Ez volt a főváros legkisebb színháza. Komlós János a műsorok nagy részét saját maga írta és konferálta.⁹⁹ Vujicsics Tihamér ennek a színháznak lett zenei vezetője, s öt féléven keresztül dolgozott itt. E munkájának köszönhetően többször megfordult Csehszlovákiában és Jugoszláviában. Ezekben az útjain többnyire vele tartott felesége, Kovács Rózsa is, akivel 1966-ban kötött házasságot.¹⁰⁰ Ebben az időszakban (1967 körül), egy olyan nemzeti ének-zene táncegyüttest tervezett létrehozni az Állami Népi Együttes mintájára, amely repertoárját az etióp nemzeti hagyományokra építené.¹⁰¹ A kilencoldalas, a tervezett napi próbarend meghatározásáig részletesen kidolgozott elképzelés címzettjéről sajnos nincs tudomásunk.

Zeneszerzőként való foglalkoztatottságából fakadó útjai mellett rengeteget utazott saját költségén is, hogy népzene kutatói munkát folytathasson. Beutazta Angliát, Franciaországot, Spanyolországot, Görögországot, Olaszországot, Bulgáriát, Romániát, Csehszlovákiát és a Jugoszláv Szövetségi Köztársaságot.¹⁰² A nyugati országokba – amikor már valamivel könnyebben lehetett utazni – főként baráti látogatásokra vagy turisztikai célból utazott.¹⁰³ Később, 1972-ben a magyar–mongol kulturális csere-egyezmény keretében eljutott Moszkvába, valamint a mongol fővárost, Ulanbatort és Mongólia Altaj-hegység környéki területeit is bejárta. Vujicsics Tihamér, s Magyarország általa képviselt zenei arca annyira népszerű lett, hogy az Altaj-hegység tövében „a leghaladóbb almatermelő kolhoz” róla nevezett el egy almafasort.¹⁰⁴

Az 1950-es évek végétől kezdve a filmszakma is felfigyelt Vujicsics tehetségére. Rövid élete során 137 filmzenét komponált.¹⁰⁵ Több filmben maga is szerepelt, így vált

⁹⁸ I. h.

⁹⁹ <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz13/495.html> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹⁰⁰ Vujicsics Tihamér tanúja Szokolay Sándor volt. Írja Szokolay Sándor a visszaemlékezésében, in: *VT emlékére* (2007), 98.

¹⁰¹ A – néhány kék színű kiegészítést leszámítva – fekete tollal írt kézirat az MZA-ban található, a „Szakmai írások” közt. Kilenc A/4-es lap, szöveg csak a lapok egyik oldalán. Kelt 1967. februárban.

¹⁰² *Szakmai önéletrajz*, 2.

¹⁰³ VM közlése.

¹⁰⁴ *Szakmai önéletrajz*, 2.

¹⁰⁵ Janka (2009), 3.

személye, neve egyre ismertebbé: *Koncert* (Szabó István, 1961 v. 1963),¹⁰⁶ *Oldás és kötés* (Jancsó Miklós, 1963),¹⁰⁷ *Nem* (Révész György, 1965),¹⁰⁸ *Bors* (Szabó István et al., 1968),¹⁰⁹ *A nagy kék jelzés* (Nádasy László, 1969),¹¹⁰ *Téli sirokkó* (Jancsó Miklós, 1969).¹¹¹ Az *Oldás és kötés* kivételével mindegyik film zenéjét is ő szerezte. Egyik legkedvesebb munkájának a Banovich Tamás rendezte *Az életbe táncoltatott leány* (1964) című táncjátékhoz írt zenéjét tartotta.¹¹² Bizonyos esetekben a film egy korábbi tánc-koreográfia kísérőzenéjéből nőtte ki magát (*Botoló*, Banovich Tamás, 1958), máskor fordítva, a filmes megvalósítás került át színpadra is (*Csata után*, Banovich Tamás, 1958; *Ballada egy lányról*, Banovich Tamás, 1959).¹¹³

A filmzene azonban meglehetősen tág fogalom. Beletartozhatnak néhány perces, negyedórás rövidfilmek, TV-sorozatok zenéi és másfél órás játékfilmek is. Vujicsics Tihamér is komponált mindegyik műfajban (például rövidfilm a *Nem fog fájni*, Kárpáti György, 1963; sorozat – bár később játékfilm is készült belőle – a híressé vált *Tenkes kapitánya*, Fejér Tamás, 1963; és nagyfilm a *Miért rosszak a magyar filmek*, Fejér Tamás, 1964). A 137 filmnek csupán valamivel több mint a felét (81)¹¹⁴ tudjuk dokumentálni vagy a kéziratok alapján¹¹⁵, vagy más, filmtörténetet feldolgozó források segítségével. Egy film, ezáltal a hozzátartozó filmzene létét nem minden esetben igazolja az összes rendelkezésre álló forrás. 17 filmet az Ábel Péter és Veress József szerkesztette filmlexikonokban¹¹⁶ és a Vujicsics Sztoján által összeállított lista¹¹⁷ alapján

¹⁰⁶ Ezt minden Vujicsicsről szóló internetes forrás megemlíti.

¹⁰⁷ Vujicsics Sz. – Filmlista.

¹⁰⁸ *Magyar Filmlexikon* (Veress, 2005), 1190.

¹⁰⁹ <http://www.hzo.hu/cikk/vujicsics-egyuttes-jubileumi-koncert> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹¹⁰ *Új Filmlexikon* (Ábel, 1971–73), 643. Valamint ezt tanúsítja az MZA-beli hagyatékban megtalálható megállapodás Vujicsics Tihamér és a Magyar Filmgyártó Vállalat közt, mely szerint Vujicsics játssza a filmben a zeneszerző szerepét, 400 Ft napidíjért (datálatlan levél, a kotta mellé társítva).

¹¹¹ Vujicsics Sz.-Filmlista alapján. A fentiekén kívül az alábbi internetes forrás szerint Vujicsics Tihamér színész volt még a *Sziget a szárazföldön* (Elek Judit, 1969) című filmben is: <http://nda.sztaki.hu/kereso/index.php?a=get&id=1986&pattern=&t=Sziget+a+sz%E1razf%F6ld%F6n> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.). A *Magyar Filmlexikon* (Veress, 2005) szerint Vujicsics zeneszerzője volt a filmnek.

¹¹² Janka (2009), 3.

¹¹³ Bővebben lásd a műjegyzéket.

¹¹⁴ A „Filmek” kategóriában 77 tétel szerepel, további négy pedig a „A hagyaték alapján dokumentálható művek, zenei anyag nélkül” csoportban található.

¹¹⁵ Hogy milyen kézirat áll rendelkezésre egy adott filmből: partitúra-e vagy zongorakivonat, esetleg szólamkotta, teljes mű, néhány tétel, vagy mindössze pár sornyi vázlatos anyag, az teljesen esetleges.

¹¹⁶ Lásd a rövidítésjegyzékben a *Magyar Filmlexikon* (Veress, 2005) és az *Új Filmlexikon* (Ábel, 1971–73) tételeket.

regisztrálhatunk (például: *Félúton*, Kiss József, 1962; *Testamentum*, Ventilla István, 1965¹¹⁸; *Téli sirokkó*, Jancsó Miklós, 1969), kéziratuk azonban eddig nem került elő. Ezek legtöbbje az interneten utánakereshető, a kézirat tehát valószínűleg lappang; néhány esetben azonban a kézirat hiányán kívül az internet segítségével sem támasztható alá a filmek elkészülte (*Ők és mi*, 1968; *Szentendre*;¹¹⁹ *Lehel*).

Ugyanakkor van két olyan film (*Nosztalgia*, Fazekas Lajos, 1966, rövid dokumentumfilm és a *Büntetőexpedíció*, Magyar Dezső, 1970, rövid játékfilm), amit viszont csak az interneten találtam meg,¹²⁰ de sem a két filmlexikon, sem Vujicsics Sztoján filmlistája nem említi, és Vujicsics Tihamér hagyatéka sem tartalmazza. Más esetben rövid utalást találni csak Vujicsics szöveges feljegyzései közt egy Kollányi Ágoston rendezte *Kalimantán* című filmre. Erről azonban a filmlexikonok és Vujicsics Sztoján sem tudott, és az interneten sem találni nyomát. Olyan filmzenékről is tudunk, melyekhez a kéziratok közt találunk több-kevesebb kottát, s az interneten is megtalálhatók, de a két lexikon és Vujicsics Sztoján listája nem említi (például: *A póráz két végén*, Kárpáti György, 1963; *Öröklakás*, Kardos G. György, 1963; *Távirat*, Makk Károly, 1965).

Nem szabad elfelejtenünk ezen kívül azt sem, hogy ebből a valamilyen módon dokumentálható 81 filmzenéből néhánynak a szerzősége kérdéses. Egyes filmeket bizonyos források nem Vujicsics Tihamérnak tulajdonítanak. A *Sziget a szárazföldön* (Elek Judit, 1969) zenéjét a *Magyar Filmlexikon*¹²¹ és Vujicsics Sztoján filmlistájának ellentmondóan internetes források Körmendi Vilmosnak tulajdonítják.¹²² A *Nem szoktam hazudni* (Kárpáti György, 1966) című film pedig bár az *Új Filmlexikon*¹²³ és Vujicsics Sztoján jegyzékében megtalálható, szintén internetes források szerint Lendvay

¹¹⁷ Lásd a rövidítésjegyzékben a Vujicsics Sz.-Filmlista tételt.

¹¹⁸ Igaz, az újvidéki Neoplanta Filmvállalat Vujicsicshez címzett levelében megemlítődik. A levél megtalálható az MZA hagyatéki anyagában, a „Személyes írások” közt. A film az interneten megtekinthető: <https://www.youtube.com/watch?v=YVJX3YPIyG4> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹¹⁹ Van *Szentendre* címmel műve Vujicsics Tihamérnak, melyet tenor szólóra, vegyeskarra és zenekarra írt. Kérdés, hogy ez lenne-e az állítólagos film zenéje.

¹²⁰ Az MNF oldalán található Balázs Béla Stúdió adatbázisában: <http://www.bbsarchiv.hu/index.php> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹²¹ *Magyar Filmlexikon* (Veress, 2005).

¹²² <http://nda.sztaki.hu/kereso/index.php?a=get&id=1986&pattern=&t=Sziget+a+sz%E1razf%F6ld%F6n> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.). Valamint a megbízhatónak mondható MNF adatbázisa szerint is: <http://www.filmobserver.hu/filmintezet/search.php?id=80000710> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹²³ *Új Filmlexikon* (Ábel, 1971–73).

Kamilló zenéjével készült.¹²⁴ Néhány tétellel kapcsolatban pedig az a kérdés, valóban filmhez készültek-e (*Nyáron egyszerű: Walkür csárdás, Feketeszárú cseresznye*, 1964; *A beatnik lány/Könyvsátor*, 1967; *Óza*, 1967). A 137 filmzenéből tehát csak úgy tudunk nyolcvanegyét regisztrálni, ha minden bizonytalan, fenntartásokkal kezelendő adatot is beleszámolunk.

Az így is hiányzó 57 filmhez készült zene címe, holléte, egyáltalán a léte, a kutatás jelenlegi szakaszában teljesen ismeretlen. Banovich Tamás visszaemlékezésében azt írja, hat év alatt körülbelül 30 filmet készítettek Vujicsiccsal közösen.¹²⁵ A műjegyzékben ehhez képest mindössze nyolc film szerepel az ő rendezésében. A fennmaradó 22 filmről egyelőre semmit sem tudunk. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy az MZA-ban elhelyezett hagyaték tartalmaz még eddig beazonosíthatatlannak minősített kottákat. Könnyen elképzelhető, hogy ezek némelyike egy-egy lappangó filmzene.

Vujicsics Tihamér a médiaágazat másik nagy vállalkozásával, a rádióval is gyakran dolgozott együtt. Rádiójátékokhoz is komponált, a hagyaték alapján 18 művet tudunk ide sorolni. Ezek közül egy rádiójáték zenéje nem kizárólag Vujicsics műve, és a kísérezeneként felhasznált tétel sem kifejezetten ahhoz a rádiójátékhoz készült. A *Mata Hari, a hírhedett kémnő élete és halála* című műsor (rendezője Hegyi Árpád) zenéjéhez ugyanis több szerzőtől válogattak össze már megírt zeneműveket, melyeket Nagy Árpád hangszerelt, egészített ki és szerkesztett egybe.¹²⁶

Nem minden esetben ismerjük a rádiójátékok rendezőit, de ahol tudjuk, azok közül a legtöbbet Marton Frigyes rendezte. A *Buffó misztérium* (1967), a Shakespeare nyomán írt Barbara Garson paródiához komponált *Makbegy* (1966), a *Kint is bárány, bent is farkas* (1971), a *Theophania* (1971) és a *Poloska* (1979) mind kettejük közös munkája. Némelyik népszerűbb rádiójátékot többször is elővették, és újra leadták a Rádióban. Legtöbbet a *Theophania* produkciót sugározták. A Magyar Rádió rendelkezéseimre álló adatbázisai alapján tizenhét hangzott el, legutóbb 2008-ban. Kitűnik még játszottságban a *Tékozló ország* (Varga Géza, 1972, 10 játszás), a Hüvelyk

¹²⁴ http://www.port.hu/nem_szoktam_hazudni/pls/w/films.film_page?i_film_id=3396 (utolsó megtekintés: 2014.04.15.) Az MNF adatbázisa szerint is:

<http://www.filmobserver.hu/filmintezet/search.php?id=80000646> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹²⁵ Banovich Tamás visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 17.

¹²⁶ Lásd a műjegyzéket.

Matyiról szóló rádiójáték (Marton Frigyes, 1969, 9 adás) és a *Kint is bárány, bent is farkas* (Marton Frigyes, 1971, 8 sugárzás) című műsor.

Vujicsics Tihamér munkastílusáról legendák keringtek ismerősei körében. Ha barátai, kollégái mesélnek róla, a legtöbben tudnak egy-egy emlékezetes történetet, melyben Vujicsics – művésztársai nem csekély aggodalma, bosszúsága és izgalma mellett – a bemutató vészes közelsége ellenére még mit sem tud felmutatni a műből.¹²⁷ Megbízásainak teljesítését rendszerint az utolsó pillanatra hagyta, sokszor csak többedszeri felszólításra haladt előre a munkával. A szóbeli figyelmeztetés is sokszor kevésnek bizonyult, ilyenkor ténylegesen rá kellett kényszeríteni őt az írásra. Szilágyi János idézi Eck Imre koreográfus visszaemlékezését, melyben elmeséli a Pécsi Balett ötvenéves fennállásának évfordulójakor történt esetet. Vujicsics írta az ünnepi műsor zenéjét, s úgy tűnt, a zenekari partitúra sohasem fog elkészülni, ha nem tesznek lépéseket az ügy érdekében. Ezért aztán bezárták Vujicsicsot egy zeneterembe, ellátták étellel, itallal, de muszáj volt dolgoznia.¹²⁸

Másik híres történet, mikor egy, a Rádió zenekarának készülő partitúrával Vujicsics ismét nem készült el időben. Sőt a próbák megkezdése előtt egy nappal Lengyelországba utazott, s a kéziratot magával vitte. Az volt ugyanis a terve, hogy az úton megírja a művet, majd a mozdonyvezetővel visszaküldi a partitúrát, s megkéri, vigye be a Rádióba. Ez sikeresen meg is valósult, ám a kotta bizony magán viselte a rázós vonatút nyomait. A hangok nem mindig oda kerültek, ahova Vujicsics írni akarta. A próbán persze botrány tört ki, de nem lehetett mit tenni, a felvételt el kellett halasztani, míg Vujicsics haza nem érkezett.¹²⁹

Nyilvánvaló, hogy Vujicsics állandó időzavarral küszködött, rendszerint túlvállalta magát – amellet, hogy a társasági életről sem tudott lemondani. Megfeszített tempóban élt. Nem meglepő, ha ehhez az életmódhoz az ital is szervesen hozzátartozott.¹³⁰ Nem tagadták ezt a róla emlékező barátai sem.¹³¹

¹²⁷ A Vujicsics Tihamér tiszteletére kiadott, visszaemlékezéseket tartalmazó könyvben ez az egyik leggyakrabban említett élmény a zeneszerzővel kapcsolatban. Például: *VT emlékére* (2007), 19, 25–26, 35, 55, 64, 67–68, 71.

¹²⁸ Szilágyi János emlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 67.

¹²⁹ A történetet Kovacsics András írja le saját honlapján. Lásd: <http://www.kovacsics.hu/hallo.html> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹³⁰ Gracza Lajos, „Előbeszéd”, in: *VT emlékére* (2007), 11.

Kísérőzenék komponálásán kívül saját maga is többször fellépett a Magyar Televízió és a Magyar Rádió műsoraiban, főként személyesen előadott paródiáival. Szinte bármilyen zenei stílusban képes volt egy adott dallamot bemutatni. Maác László is erre emlékezik vissza az Állami Népi Együttesnél töltött éveit felidézve¹³² és erről tanúskodik a *Halló fiúk, halló lányok* 1968-ban sugárzott VIT különkiadása is, melyben Vujicsics a riporter Antal Imre előtt mutatja be különböző országok jellemzően kedvelt zenestílusát.¹³³

A felhasznált népdal elterjedtsége és a mű játszottsága révén azonban legismertebb stílusparódiája *Az árgyélus kismadár* (1963) kezdetű népdalra komponált műve.¹³⁴ Szintén kedvelt volt az *Éjjéli operabemutató* című operaparódiája, melyet a Magyar Rádió 1963-ban tűzött műsorra, s azóta is többször újra sugároz, főleg szilveszteri kabaréadásokban.¹³⁵ Sok évvel később Vámos László rendezésében a Magyar Televízió is színre vitte Báthory Ödönke történetét a „Zenés TV Színház” nevű népszerű sorozatban (1985).¹³⁶ Gyakorlatilag ez az a két mű, ami Vujicsics Tihamértől ma bárki számára elérhető, meghallgatható. A Magyar Rádió archívuma alapján az *Éjjéli operabemutatót* újból leadták 1964 júliusában, 1975 júliusában és 1980 novemberében. *Az árgyélus kismadár* esetében pedig 1975 novemberéből, 1980 novemberből, 1985 májusából és 1987 januárból van adat újrajátszásra. Feltehető azonban, hogy e felsorolás valójában jóval bővebb lehetne. A rendelkezésemre álló adatbázisok valószínűleg nem adtak számot minden sugárzásról. Hiszen például Az

¹³¹ Lásd a *VT emlékére* (2007) kötet írásait, például Gracza Lajos „Előbeszéd”, Banovich Tamás, Borbély Jolán írásait.

¹³² Maác (1983), 220–221.

¹³³ <https://www.youtube.com/watch?v=MqQVhn1EzJw> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.). Stílusismerete, utánzókézsége vissza-visszatérő elem a Vujicsicsról emlékezők körében (például Béres János, Petrovics Emil, Pomogáts Béla, Scholz Péter, Vujicsics Marietta, Szokolay Sándor visszaemlékezései, in: *VT emlékére*, 2007).

¹³⁴ Interneten meghallgatható, letölthető: <https://www.youtube.com/watch?v=ZN2MpqRebYs> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹³⁵ Interneten meghallgatható, letölthető (három részletben): <https://www.youtube.com/watch?v=RU9JhshBYuw>, <https://www.youtube.com/watch?v=JqWv7gGkxFU>, <https://www.youtube.com/watch?v=SnSTzuFORDQ> (utolsó megtekintések: 2014.04.15.).

¹³⁶ Janka (2009), 4.

árgyélus kismadár paródiáját Vujicsics saját előadásában, korai rádiófelvételtől¹³⁷ ismerte meg a közönség, még sincs jegyezve adás a szerző halála előtről.¹³⁸

Nem fogadta Vujicsics munkáját mindenhol ilyen elismerés. A komolyzenei életben mintha nem lett volna keresnivalója. Nehéz felmérni azt, milyen volt a viszonya a politikához egy, a politikától erőteljesen függő zenei életben. Bár e ponton ez a kérdés nem elhanyagolható, zenepolitikai tevékenységéről – vagy tétlenségéről – érdemben írni források hiányában nem lehet. A Magyar Zeneművészek Szövetségének meghívóit ő is megkapta,¹³⁹ de hogy részt vett volna annak programjain, ülésein, azt már nem tudjuk dokumentálni. Úgy tűnik, Vujicsics kivonta magát a politika színteréről. Mégsem volt közömbös, amint azt majd az alábbiakban néhány példával szemléltetem. Az azonban világos, hogy Vujicsics Tihamér, az éjjel-nappal tevékeny zeneszerző, a komolyzenei és a *komoly* zenei életben gyakorlatilag mindvégig periférián maradt. Révai József, a Művelődésügyi Minisztérium egyik kollégiumi ülésén „titóistának” nevezte Vujicsicsot.¹⁴⁰ Ez már elég indok lehetett mellőzéséhez.

A magyar zeneművészet 20. század második felét feldolgozó vagy azt is érintő zenetudományi munkákban alig-alig akadunk Vujicsics Tihamér nevére.¹⁴¹ Nem volt jelen a zenei köztudatban, a zenei közbeszédben. Tehetségét a zenei kultúra elitköreiben elismerték, de zeneszerzői termését nem tekintették értékelendő, megvitatásra érdemes életműnek. Petrovics Emil fogalmazott így önéletrajzi könyvében: „Egy furcsa,

¹³⁷ VM közlése.

¹³⁸ Szűk körben eljátszotta az Állami Népi Együttes próbatermében: Maác (1983), 220.; baráti összejövetelen az Ulászló utcai lakásában: Stepanovic Predrag visszaemlékezése, in: *VT emlékére*, (2007), 65. Hogy a rádióban mikor hangzott fel először, arra nincs adatunk. De több internetes forrás is azt állítja –valószínűleg egymástól átvéve az információt –, hogy ez a kabaréműsor tette őt ismertté: <http://www.mtva.hu/hu/sajto-es-fotoarchivum/6860-vujicsics-tihamer-zeneszerzo-nepzenekutato-85-eve-szueletett> vagy <http://www.vidorfest.hu/2013/index.php?v=v&a=eloado&id=268> vagy <http://www.mulatos-zene.hu/hirek/vujicsics-tihamer-es-a-nepzene.zene> (utolsó meglátások: 2014.04.15.).

¹³⁹ Az MZA-ban elhelyezett hagyatékban négy ilyen levél található. Minden bizonnyal sokkal többet is kapott, de ezek nem maradtak fent.

¹⁴⁰ Vitányi Iván visszaemlékezése nyomán: *VT emlékére* (2007), 69. Vitányi megvédte Vujicsics Tihamért Révai vádjával szemben, s ezért állásával fizetett.

¹⁴¹ Kroó György: *A magyar zeneszerzés 30 éve*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1975). Kroó nem említi Vujicsics nevét a 20. századi magyar zeneszerzőket felsoroló listáján sem.; Földes Imre: *Harmincasok. Beszélgetések magyar zeneszerzőkkel*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1969). Ebben Szokolay Sándor hozza szóba Vujicsics nevét. Itt is csak azért, hogy önmagát egy szituációban hozzá hasonlítsa: mikor arról mesél, hogy minden munkáját az utolsó pillanatra hagyja, Vujicsics jut eszébe.; Breuer János: *Negyven év magyar zenekultúrája*. (Budapest: Zeneműkiadó, 1985); Tallián Tibor: *Musik in Ungarn. Zeiten, Schicksale, Werke*. (Budapest: Frankfurt '99 Kht., 1999).

végtelenül, de *terméketlenül* [kiemelés tőlem] tehetséges zenész, zeneszerző bukkant fel életében: Vujicsics Tihamér, a pomázi születésű szerb őstehetség”.¹⁴² A 2005-ben, Vujicsics halálának harminc éves jubileumára megjelent CD-lemez kísérfüzetében pedig így fogalmaz: „Garabonciás, tudós, énekmondó, költő, tréfamester – ilyenek jutnak eszembe Vujicsics Tihamérra emlékezvén. S nem az, hogy zeneszerző, mert hiszen több is volt ennél, meg más is”.¹⁴³ Járdányi Pál egyszerűen „mediterrán kozmopolitának” nevezte.¹⁴⁴ Szokolay így magyarázza Vujicsicsnak ezt a jellemző megítélését: „Műfajok, stílusok közötti tehetsége nehezen volt kategorizálható, talán ezért nem tudtak mit kezdeni vele a pedánsok”.¹⁴⁵

Ha eltekintünk a MÁNE számára írt művektől, azok bemutatóitól és előadásaitól, azt tapasztaljuk, Vujicsics műveit nem játszották, a komolyzenei színtéren egyáltalán nem volt jelen. Az Országos Filharmónia által rendezett budapesti koncertekről 1955-től kezdve a kiadott műsorfüzetekből tájékozódhatunk. Az 1955 előtti hangversenyek műsorait pedig az MZA-ban található katalóguscédulákon találhatjuk meg. Az 1948–1975 közötti időszakot átnézve egyértelműen kiderül, hogy Vujicsics műveit a szélesebb közönség előtt, Budapest elsőszámú koncerttermeiben gyakorlatilag nem játszották. Összesen két alkalommal szerepelt neve a katalóguscédulákon és a kiadott füzetekben összegyűjtött koncertműsorokban. Először egy 1953. október 28-i koncert kapcsán találjuk meg nevét. A Zeneakadémián volt egy *Kórus- és kantáta-bemutató*, ennek keretében adták elő Vujicsics Tihamér művét is. A konkrét műsorszámokat sajnos nem ismerjük, mivel a műsorfüzet csak a felhangzó művek zeneszerzőit sorolja fel.¹⁴⁶ Vujicsics egy másik műve 1955. december 16-án szólalt meg a Bartók-teremben. A Magyar Zeneművészek Szövetségének II. Kamarazene-estjét rendezték meg, melyen kifejezetten fiatal zeneszerzők kompozícióit mutatták be. Vujicsicstól az Arany János

¹⁴² Petrovics (2006), 376.

¹⁴³ *Az utolsó garabonciás: in memoriam Vujicsics Tihamér*, Hungaroton, 2005, HCD 18279. Ugyanez megtalálható még: Petrovics Emil visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 57.

¹⁴⁴ Baross Gábor visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007).

¹⁴⁵ Szokolay Sándor: „A kései utód”, in: *VT emlékére* (2007), 98.

¹⁴⁶ A Vujicsics mellett szereplő zeneszerzők: Grabócz Miklós, Kadosa Pál, Polgár Tibor, Halmos László, Pődör Béla, Bárdos Lajos, Vetéssy Gy., Patachich István, Dávid Gyula, Sárközy István, Szőnyi Erzsébet, Járdányi Pál, Kodály, Vavrinecz Béla, Behár György, Ribáry Antal, Tardos Béla, Kurtág György. A koncert műsora katalóguscédulán szerepel. (Vetéssy Gy. nevének feloldását nem sikerült megfejteni).

Népdal című versét feldolgozó *Ráckevei balladát* hallhatta a közönség.¹⁴⁷ Az MZA-ban a „Személyes írások” közt található ezen kívül egy 1967. december 8-án kelt levél, amely az Országos Filharmónia és Vujicsics Tihamér közti megállapodásról tanúskodik. A szerződés szerint Vujicsics művei egy, az Országos Filharmónia által 1968. január 15-én, Baján rendezett hangversenyen fognak majd elhangozni. A művekről sajnos csak annyit tudunk meg a levélből: „Selmeczi Elekkel történt megbeszélés szerint”. További dokumentáció magáról a koncertről nem áll rendelkezésre.

A hagyatékban fellelhető meghívók, feljegyzések tudósítanak ugyanakkor arról, hogy kisebb klubokban, közösségi találkozóhelyeken, művészkörökben bemutatták, előadták Vujicsics műveit (Fészek Klub,¹⁴⁸ Rátkai Klub,¹⁴⁹ Egyetemi Színpad¹⁵⁰). Gyakran saját maga adta elő szerzeményeit, vagy művészbarátai tanulták meg legújabb dalait, paródiáit. 1968. március 25-én, este tíz órakor került sor Vujicsics szerzői estjére a Rátkai Klubban.¹⁵¹ A műsorból ítélve meglehetősen hosszú, éjszakába nyúló koncerten vettek részt a vendégek. Abody Béla nyitotta meg a hangversenyt köszöntő szavaival, majd dalok következtek: Balassi Bálint, Jan Kochanowski, Đore Držić versmegzenésítések, és Amadé László *Egy kis tarka madár* versének feldolgozása,¹⁵² melyeket Vujicsics maga adott elő. A következő műveket Török Erzsébet tolmácsolta: Csokonai Vitéz Mihály és Arany János költeményeit megzenésítő *Esküszöm, szép Lilla*, és *Ráckevei ballada* dalokat ő énekelte. Majd ismét Vujicsics lépett fel Miroslav Krleža *Petrica Kerempuh* balladák feldolgozásával, ezután József Attila-versek következtek, a *Kiáltozás*, *Ki-be ugrál*, *Regős ének*, és az *Ime, hát megleltem...*, Szirmay Márta, Palcsó Sándor, Várhelyi Endre és Vujicsics Tihamér kamaraegyüttesének előadásában. A

¹⁴⁷ A koncert további műsorszámait. Arányi György: *II. fűvóstrió*; Bánhalmi György: *Vonósnégyes*; Kőműves János: *Dalok Sárközi György verseire: Valaki hí, Parancs*; Vári Ferenc: *Rózsadalok*; Ribáry Antal: *I. vonósnégyes*; Szokolai Sándor: *Zongoraszonatina*; Petrovics Emil: *Jugoszláv dalok*. A koncert műsora katalóguscédulán szerepel.

¹⁴⁸ Meghívó egy 1974. október 14-i „Jugoszláv irodalmi est”-re, melyen Vujicsics Tihamér is közreműködött. A meghívó megtalálható az OSZK és az MZA hagyatéki anyagában is.

¹⁴⁹ Szerzői estje itt volt, lásd a főszöveg következő sorait.

¹⁵⁰ Pomogáts Béla visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 61. Elmeséli, hogy Vujicsics egy szerzői estjén vett itt részt, melyen egy szál zongorával és szellemességével nyugozta le a közönséget. Dátumot nem ad meg. Vujicsics Marietta is említi Tihamér előadásait az Egyetemi Színpadon, in: *VT emlékére* (2007), 71.

¹⁵¹ A műsor megtalálható az OSZK Vujicsics-hagyatékában, valamint illusztrációként a Vujicsics Tihamér emlékére megjelent kötetben: *VT emlékére* (2007), 34.

¹⁵² Amadé László versei közt nem találtam ilyen címűt, ellenben Faludi Ferencnél igen (<http://mek.oszk.hu/06200/06222/html/makolt180010006.html>, utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

Tolcsvay-trió megint csak egy József Attila-verset mutatott be, a *Betlehemi királyok* megzenésítését, valamint Weöres Sándor *Buba éneke*, és *Ugrótánc* verseit. Az első rész zárásaként a *Concerto Illyrico* 3. tétele hangzott el, Antal Imre és Vujicsics Tihamér előadásában. A szünet után két kisfilmet is levetítettek, Szabó István *Koncert* és Ventilla István *Testamentum* című kisfilmjeit, melyekhez Vujicsics komponálta a zenét. Végül népzenei improvizációk zárták a koncertet.

Maác László, az Állami Népi Együttes néprajzkutatója úgy emlékezik vissza Vujicsicsra az együttesnél töltött időkből, hogy „az egyre intézményesebb állapotokban személye »a bűnös és vonzó szabadúszó« státusát képviselte”.¹⁵³ Vujicsics gyakran megjelent a táncosok próbáin, s a zongora mellé ülve improvizált, vagy az aktuális koreográfia zenéjével kísérletezett. Paródiáinak fogadtatását is gyakran itt próbálta ki először. Ezek a paródiák közéleti célzásoktól sem voltak mentesek. E tekintetben „legveszélyesebb” dala *Az albán kecsketenyésztő indulója* volt. A hagyatékban kottája sajnos nem található, de a Kiss Károly által írt és dedikált vers túlélte a hagyaték viszontagságos éveit.¹⁵⁴ Maác László értelmezte a paródia üzenetét: „...az albánok csak ürügyként szolgáltak, hogy Tihamér kipécézzé az '50-es évek Magyarországának heroikus-himnikus szövegköltészetét, s nem kevésbé a kor optimizmusban és menetelésekben tobzódó zenei világát”.¹⁵⁵ Majd ennek következményeit is összefoglalta: „Mivel pedig paródiája sokfelé vágott, s a hivatalos zenei kurzus sok notabilitása is magára ismerhetett, világos, hogy sokan néztek rá görbe szemmel”.¹⁵⁶ Máskor is szeretett Vujicsics a politikával élcelődni. Baráti összejöveteleken gyakran olvasott fel a Bibliából, majd megmagyarázta, értelmezte a találomra kiválasztott szakaszokat, utalva az aktuális politikai viszonyokra is – meséli Stepanovic Predrag író.¹⁵⁷

Az ő személyes művészete tehát más közönségnek szólt, más pódiumra készült. Személyes művészet alatt értem azt, mikor nem megrendelésre írt, azaz nem kísérőzenét, filmzenét, stb. komponált, hanem saját kedvtelésből vagy olyan igényeknek eleget téve, melyeket magáénak érzett. Így szűkítve az életművet főleg népzenei

¹⁵³ Maác (1983), 219.

¹⁵⁴ Dallamára is sokan emlékeznek még (VM).

¹⁵⁵ Maác (1983), 221.

¹⁵⁶ I. h.

¹⁵⁷ Stepanovic Predrag visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 65.

feldolgozások és dalok maradnak a középpontban. Ezek között is sok szórakoztató, könnyed hangvételű művet találunk. Az ilyen alkotások pedig valóban vagy táncházakban, népdaléneklő baráti összejöveteleken, vagy a művészvilág alternatív alkotó helyein (klubok, kávéházak) nyernek létjogosultságot, találják meg azt a közeget, ahol mondanivalójuk célt érhet. Szokolay Sándor ír arról, hogy Vujicsics művészete nagymértékben improvizációra épült, majd így folytatja: „Az ilyenfajta muzsikát, amelyet az agogika jellemez, nehéz lejegyezni. Talán ezért maradt olyan kevés nyomtatott mű utána; vagy azért, mert nem is fektetett súlyt erre?”¹⁵⁸

Semmiképpen nem nevezném tehát Vujicsics életében kudarcnak, hogy műveit az Országos Filharmónia nem vette fel koncertműsoraira. Ő nem is e célból komponált, s minden bizonnyal maga is tisztában volt vele, hogy nem azt az irányt képviseli zenéjével, amelyet Magyarország koncertszervező vállalata azokban az évtizedekben el tudott képzelni a komolyzenei hangversenypódiumokon. Novák Ferenc koreográfus szavai jól kifejezik Vujicsics művészetében a potenciális és aktuális közötti feszültséget:

Éreztük, az improvizált ötletekből komoly zeneművek születhetnének, ha zavartalanul, nyugodt körülmények között tudott volna dolgozni. [...] Mivel azonban nem az „íróasztalának” dolgozott, hanem aktuális feladatokat kellett megoldania, nem születtek meg a „komoly, rangos” művek.¹⁵⁹

Népzenei tevékenységét azonban annál inkább elismerték, szakmai körökben is. Életkörülményeinek köszönhetően Vujicsics olyan hozott adottságokkal rendelkezett, amelyeket egyébként csak hosszú tanulás útján szerezhethet meg valaki. Ezáltal pótolhatatlan személlyé vált a népzene kutatás területén. Szerb–magyar kettős kötődése, a különböző kultúrák ismerete, nyelvtudása, anyagismerete, zenei felkészültsége köztudott volt, s így tőle várták, hogy feltárja a gyűjtött népzene bonyolult összefüggésrendszerét.¹⁶⁰ A balkáni és kelet-európai zenefolklór összehasonlító munkájára készült, de rendszerezését már nem tudta kidolgozni. Eperjessy Ernőtől tudjuk, hogy Bartók volt e téren a fő inspiráló személyiség Vujicsics számára. Az ő

¹⁵⁸ Szokolay Sándor visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 98.

¹⁵⁹ Novák Ferenc visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 51.

¹⁶⁰ Vargyas Lajos: „Vujicsics Tihamér búcsúztatása”. In: *Keleti hagyomány – nyugati kultúra*. (Budapest: Szépirodalmi Könyvkiadó, 1984), 415–417. 416.

példája adott indíttatást és követendő mintát népzene gyűjtéséhez, az összehasonlító népzene tudomány munkamódszeréhez.¹⁶¹ Ugyanakkor Lajtha László akkor még figyelembe nem vett hangszeres gyűjtéseit is ismerte, sőt népzene feldolgozó műveinek komponálásakor ezekből is merített.¹⁶²

Vujicsics az MTA Zenetudományi Intézet munkájába is szeretett volna bekapcsolódni – tudjuk meg saját feljegyzéseiből. Intézményi keretek között szeretett volna ugyanis kelet-európai összehasonlító munkáját kivitelezni. A MZA-ban a „Személyes írások/Önéletrajzi írások” közt található egy kis cím nélküli, halványkék vonalas füzet, amelyben Vujicsics beszámol eddigi tudományos, szakmai tevékenységéről.¹⁶³ A kéziratból sajnos nem derül ki, mikor készült ez a szakmai önéletrajz, de minden bizonnyal egy intézeti állás pályázathoz írta. Ebben a kéziratában Vujicsics összeírja, milyen kompetenciákkal, gyakorlattal, tudással rendelkezik, hogy tanúsítsa, munkájára szükség van az Intézetben. Ajánlkozásában Vujicsics nyilván felülértékelte tudományos tevékenységét. A kézirat jelentősége azonban nem ebben áll: mindezt nem feledve mégis sok információt kapunk szakmai munkásságára vonatkozóan.

Zeneszerzői és előadóművészi ténykedését ebben Vujicsics, mint „ami úgylis köztudomású”, nem részletezi. Rögtön rátér etnomuzikológusi tapasztalatainak és tudásának leírására. Megtudjuk, hogy 1946–1947-ben a Néprajzi Múzeum zenei osztályán került kapcsolatba Lajtha Lászlóval, s részt vett az ő gyűjtéseinek, a széki muzsika, udvarhelyi táncok, később a Tendl-féle¹⁶⁴ anyag lejegyzésében. Főleg a harmóniai és ritmikai problémák tisztázása volt a feladata. Ugyanitt közreműködött Vikár Béla és Dincsér Oszkár fonográf-felvételeinek leírásában, később Róheim Géza pápua felvételeit kottázta le.

Vujicsics népzenei gyűjtőmunkáját is a következőkben e kéziratára támaszkodva tudom bemutatni. Ilyen irányú tevékenységét ezek szerint 1944-ben kezdte meg. 1946-tól már kontrollgyűjtéseket végzett, 1948-ban pedig az akkori Néptudományi Intézet támogatásával tette meg első „tényleges népdalgyűjtő” útját Baranya megyében. Saját

¹⁶¹ Eperjessy (1999), 164.

¹⁶² Maác (1983), 216.

¹⁶³ VT-kézirat A/5.

¹⁶⁴ Tendl Pál és fiai soproni adatközlői voltak Lajthának.

becslése szerint ennek eredménye mintegy 800 olyan énekelt és hangszeres dallam lett, amely csak ezeken a területeken fordul elő a 2000 olyan dallam mellett, amely akkor már közismert volt a népzenevel foglalkozók körében.

1949-ben görög menekült gyerekek kórusát vezette Beloiannisfalván,¹⁶⁵ tőlük és szüleiktől gyűjtött körülbelül 200 dallamot. Albán népzeneét egyetemi hallgatóktól, átutazó együttesektől jegyzett le. 1953–1954-ben Kricskovics Antal néptánc-koreográfussal kezdte meg hivatalos gyűjtőútjait. Péterfán (Gradišće) jártak először, majd Felsőszölnök volt soron.¹⁶⁶ Együtt járták be a Dráva mentét, Baranyát,¹⁶⁷ Bácskát,¹⁶⁸ és keresték fel a szórványban élő szerbeket Csongrádban,¹⁶⁹ Battonyán, Pest környékén.¹⁷⁰ Az 1950-es évek elején Vujicsics Borbély Jolánnal is járta a falvakat.¹⁷¹ Mikor 1956–1957-ben a szarajevói rádiónál dolgozott, régi városi és hegyi-pásztori énekes-hangszeres népzeneét, valamint a rigómezei albán területeken instrumentális zenét vett fel. Ezen kívül makedón, toszk albán énekes többszólamúságot, török, yürük, cigány dallamokat gyűjtött.¹⁷² Kezdetben Vujicsics hallás után jegyezte le a dallamokat, de mihamarabb igyekezett áttérni a magnetofonos rögzítésre.¹⁷³

Ezután Vujicsics az egyházzenei irányú munkáira is kitér. Szentendrén 1956-ban felvette a teljes egyházi ciklust, a grúz fővárosban, Tbilisziben – ahol a Jégrevü karmestereként járt – grúz egyházzeneét rögzített, Isztambulban örmény miseénekeket és intonációs formulákat, Sárospatakon pedig görögkatolikus ciklust vett fel. Konstantinápolyban 1963-ban a nyolc tónust, Krétán, Makedóniában és szerb kolostorokban szintén egyházi anyagot gyűjtött össze. E munkái és kutatásai révén

¹⁶⁵ 1950-es alapítású görög nemzetiségi település Fejér megyében.

¹⁶⁶ Kricskovics Antal visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 49.

¹⁶⁷ Kákásd, Kökény, Ártá. Kricskovics Antal visszaemlékezése alapján: *VT emlékére* (2007), 49.

¹⁶⁸ Csávoly, Gara, Csikéria. I.h. alapján.

¹⁶⁹ Deszk. I. h. alapján.

¹⁷⁰ Eperjessy (1999), 164. Az évszám azonban javítva Kricskovics Antal visszaemlékezése alapján, in: *VT emlékére* (2007), 49.

¹⁷¹ Borbély Jolán visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 27. Borbély beszámolója szerint a Dráva mentén, Lakód környékén kezdték meg a gyűjtést. Ilyen településnévnek azonban nem találtam nyomát. Feltehető, hogy Lakócsára gondolt. A MZA-ban a „Szakmai írások” közt található ugyanis egy jelentés, melyben Vujicsics az 1953. január 26–30. között folytatott lakócsai gyűjtéséről számol be.

¹⁷² VT-kézirat A/5.

¹⁷³ Eredics Gábor: „Vujicsics Tihamér zenei hagyatéka”. In: Ruzs Boriszláv (szerk.): *Magyarországi szerbek néprajza 2.* (Budapest: Magyar Néprajzi Társaság–Szerb Országos Önkormányzat–Szerb Fővárosi Önkormányzat, 1999), 170–172. 171.

megtanulta a különféle kottarögzítési módokat olvasni, és azokat mai, nyugati írásmódra átírni.

A sok gyűjtőmunkát követően könyvben is szeretne volna bemutatni a magyarországi délszlávok zenei kultúráját. 1957-ben jelent meg Budapesten a *Naše pesme* [Mi dalaink] című kötete,¹⁷⁴ melyben a legarchaikusabbnak tartott száz magyarországi szerb, horvát, szlovén népdalt és húsz kóló dallamát ajánlja felhasználásra és újraalkotásra. Ennek folytatása gyűjtéseinek tudományos rendszerezése lett volna. Ez azonban már csak részben készült el. A töredékeiben fennmaradt kéziratot végül Sztevanovity Milutin, a magyarországi *Srpske Narodne Novine* folyóirat főszerkesztője rendezte sajtó alá. A kötet *Muzičke tradicije južnih Slovena u Madarskoj* (A magyarországi délszlávok zenei hagyományai) címmel jelent meg 1978-ban, két nyelven.¹⁷⁵

A Zenetudományi Intézet hagyatéki anyagában fellelhető egy jegyzőkönyv is, amely 1970. október 2-án készült a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének ülésén. A szövetség elnöke, Ognjenovity Milán, illetve Sztevanovity Milutin és Vujicsics Tihamér részvételével zajlott a megbeszélés, melynek témája „a magyarországi délszlávok népi költészeti, zenei táncbeli, valamint szokásanyagának reprezentatív jellegű kiadványának sajtó alá rendezése” volt.¹⁷⁶ A tárgyalt kiadvány konkrét címét nem nevezik meg, de feltehetőleg az imént említett posztumusz mű állt a megbeszélés középpontjában. A szövegből kiderül, hogy Vujicsics a közéletet keresve ismeretterjesztő és tudományos munka között, egy reprezentatív, de információban gazdag kötetet tervezett. A megbeszélés alapján a jegyzőkönyvben leírták a könyv alapjául szolgáló népzenei gyűjtéseket, s a szükséges nyomdai és további kutatói feladatokat. Azt is megtudjuk, hogy Vujicsics lektornak dr. Ortutay Gyulát és Kiss Lajost kívánta felkérni.¹⁷⁷ Vujicsics javaslataival és terveivel a szövetség másik két képviselője teljes mértékben egyetértett. Nem akadályozta volna tehát semmi a kötet még Vujicsics életében való megjelenését, ha Vujicsicsnak lett volna ideje befejezni azt.

¹⁷⁴ A Zeneműkiadó kiadásában.

¹⁷⁵ Vujicsics Tihamér: *Muzičke tradicije južnih Slovena u Madarskoj*. (Budapest: Tankönyvkiadó, 1978). Megjelenését közli Eperjessy: Eperjessy (1999), 165. A könyv nyomdából visszaküldött kézírata a napokban, április 23-án, került át Vujicsics Mariettától a Zenetudományi Intézetbe.

¹⁷⁶ A gépiratos jegyzőkönyv az MZA-ban található, a „Szakmai írások” között.

¹⁷⁷ Kiss Lajos lektori jelentése megtalálható az OSZK hagyatéki anyagában.

A fentiekben ismertetett, szakmai tevékenységét leíró kéziratában sorolja fel Vujicsics nyelvismereteit is. A szerb és a magyar nyelvet egyaránt anyanyelvként tudta. Oroszul, németül, franciául „tűrhetően” tudott. Az olaszt, románt, spanyolt, albánt, angolt, újjörögöt inkább csak értette. Holt nyelvek közül latinul, óegyházi szláv és bizánci görög nyelveken értett. Vujicsics kifejezi sajnálatát is, hogy arab, perzsa, örmény nyelveken nem tanult még, de írni cirill, ószláv, gót, görög és új-grúz betűkkel is tudott. Egyéb képességeiként említi meg, hogy szöveg alapján tudja énekelni a bizánci szerb–ószláv tónusokat, ismeri a perzsa, arab és török makámok rendszerét, emellett elemi szinten táncírással is foglalkozott. Vujicsics a jegyzetében végül publikációit sorolja fel. Nem hosszú ez a lista, és nem is nagy volumenű műveket tartalmaz. Legjelentősebb munkája közülük a már említett *Naše pesme*, ezen kívül konferencia-előadásait sorolja fel – ezekről alább még szót ejtünk. Megtudjuk azt is, hogy az iskolai énekeskönyvek 7–8. osztályos kötetét öccsével szerbhórvára átültették.¹⁷⁸

Tudjuk, hogy Vujicsics Tihamér részt vett népzenei konferenciákon, melyeken olykor maga is előadott.¹⁷⁹ 1957 augusztusában olvasta fel *Narodne pjesme i igre jugoslavenskih manjina u Mađarskoj* (A magyarországi délszláv nemzetiségek népdalai és táncai) című tanulmányát a Varasdon megrendezett IV. Kongres i Godišnja Skupština Saveza Udruženja Folklorista Jugoslavije (Jugoszláv Folkloristák Egyesületének IV. kongresszusa és éves találkozója) keretein belül.¹⁸⁰ A Zenetudományi Intézetben megtalálható a konferencia programja és az elhangzott előadások, így Vujicsics tanulmányának absztraktja is, szerb nyelven. 1960 szeptemberében Szkopj–Tetovo–Ohrid városokban megrendezett VII. Kongres Saveza Udruženja Folklorista Jugoslavije (A jugoszláv folklorista-társaságok szövetségének VII. Kongresszusa) konferencián szintén részt vett. Erről a konferenciáról a résztvevők listáját találjuk csak meg, előadásaiknak címe nincs feltüntetve. Az 1965-ös, szlovéniai Celje városában szerveztek konferenciát, melynek résztvevői közt szintén megtaláljuk Vujicsics nevét. A

¹⁷⁸ Nincs arról adat, milyen énekeskönyvet. Vujicsics kérdőjelesen megjegyzi mellette az évszámot: 1954. VM szerint a testvérek elkészítették a tankönyvet, de a kiadás már nem valósult meg.

¹⁷⁹ A most következő dokumentumokra nem hivatkozom külön-külön, mindegyik az MZA-beli hagyatékban található, a „Szakmai írások” között.

¹⁸⁰ A Magyar Életrajzi Lexikon szerint 1959-ben volt a kongresszus: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16241/16915.htm> (utolsó megtekintés: 2014.04.15.). A hagyatékban talált gépelt dokumentum és programfüzet szerint azonban 1957.08.28–09.01. között rendezték meg.

programfüzetben azonban már nem szerepel neve, és az absztraktok között sem található szöveg tőle, így feltételezhető, hogy előadást itt nem tartott. 1967-ben *Balkanska muzika na raskršću istoka i zapada – Problemi i zadaci* (A balkáni zene a Kelet és Nyugat kereszteződésében – problémák és feladatok) címmel tartott előadást Prizrenben (Koszovó). Erről nemcsak a műsorfüzet tanúskodik, hanem a szerb nyelvű előadásszöveg is rendelkezésre áll. A következő dokumentum 1973-ból származik. Újvidéken volt a Saveza Udruženja Folklorista Jugoslavije Jugoslavije (A jugoszláv folklorista-társaságok szövetségének) 20. kongresszusa, melynek az absztraktokat tartalmazó füzeté található meg a hagyatékban. Vujicsics előadásának címe itt *Folklore-Elemente in Liedern Isidor Bajić's und Marko Nešić's* (Folklór-elemek Isidor Bajić és Marko Nešić dalaiban) volt. 1974 szeptemberében egy rendkívül nagyszabású, nemzetközi konferencia zajlott Bukarestben, a III. Congrès International des Études du Sud-Est Européen (Dél-Kelet európai Kutatások III. Nemzetközi Kongresszusa). Ezen a konferencián bátyja mellett Vujicsics Sztoján is részt vett. Tihamér itt a *Byzantinismes et orientalismes dans la tradition musicale orale de l'Europe du Sud-est* (Bizantinizmusok és orientalizmusok a délkelet-európai szájhagyományban) című előadását tartotta meg, melynek gépelt szövege szintén megtalálható a hagyatékban.

Tudományos népzenei tevékenységének dokumentációjához hozzátartoznak még az MZA Vujicsics-hagyatékában található különböző kézzel írt vagy gépiratban meglévő jegyzetek, melyek előadásaihoz, tanulmányaihoz, tervezett könyveihez készülhettek, esetleg a zeneszerzőt foglalkoztató, saját kérdésfeltevéseit bontják ki. Kevés ezek közt a kidolgozott, teljes, nyomdakész szöveg. De sok értékes információt nyújtanak Vujicsics népzene kutatói eredményeiről, rendszerezési elveiről. Találunk itt szerbül írt tanulmányt zenei példákkal, *Vagant i jugoistočno evropsko narodno stihosloženje* (Vágánsköltészet és délkelet-európai népi verselés) címmel; egy vázlatfüzetben csoportosítja Vujicsics a lakodalmas népzenei típusokat; tervezetet írt *Népzenék, avagy Az emlékezet elpusztíthatatlansága* címmel; *Cseh és szlovák népi táncok* című, gyerekeknek szóló rádióműsorhoz készült szövegének töredékes anyaga is fellelhető. Nem vitatható, hogy Vujicsics rengeteg tanulmányozásra érdemes munkát hagyott maga után. Különösen etnomuzikológusok számára jelenthet gazdag forrást a hagyaték ezen része.

Vujicsics Tihamér szülőfalujával haláláig szoros kapcsolatot tartott fenn. 1968-ban megalakult a Pomázi Szerb Klub, mely az első nemzetiségi klub volt Magyarországon.¹⁸¹ Az emlékezetes eseményen ő volt a meghívott vendég.¹⁸² Ugyanakkor folyamatosan gyűjtött népdalokat is Pomázon, és részt vett a falu minden nagyobb ünnepségén, egyházi ünnepeken, a szerb búcsúkon.

1975-ben magyar–iráni együttműködés révén kulturális egyezményt jött létre a két ország között.¹⁸³ Ennek jegyében kérte Vujicsics Tihamér az iráni kiküldetést. A kérvény fogalmazványa megtalálható az MZA hagyatéki anyagában. „Az egész ú.n. »keleti zene« bölcsője, máig fennmaradt őrzőhelye a mai Irán” – kezdi Vujicsics okait és indokait sorolni. „Szabolcsi B[ence] már nem juthatott el a főforrásig, hát hadd jussak el én, talán nem is egészen jogtalanul” – folytatja, majd kijelentését részletesen alátámasztja érvekkel is. Az utazás végül lehetővé vált. 1975. augusztus 19-én azonban, a szentendrei szerb búcsú éjjelén tragikus repülőgép-szerencsétlenség történt Damaszkusznál. Lezuhant egy Prágából induló, Iránba tartó gép, egyetlen magyar utassal, Vujicsics Tihamérral a fedélzetén, aki a Rákóczi-induló gyökereit indult el kikutatni.¹⁸⁴ Korniss Péter fotográfus meséli el, hogy Vujicsicsnak lett volna lehetősége másik géppel is utazni.¹⁸⁵ Vujicsics a saját jegyével csak prágai átszállással jutott volna el a Közel-Keletre, miközben egy másik, közvetlen gép is indult oda, egy labdarúgócsapattal a fedélzetén. Vujicsics kérvényezte, hogy ő is az utóbbi géppel utazhasson, de a Kulturális Kapcsolatok Intézetében megtagadták kérését. A szerencsétlenség után Vujicsics Tihamér földi maradványait hazaszállították, s a szentendrei szerb székesegyház kriptájában helyezték örök nyugalomra.

Egy rendkívül sokrétű és gazdag életmű szakadt félbe váratlanul. Vujicsics Tihamér emléke előtt tisztelegve vette föl nevét a Pomázon mint helyi nemzetiségi

¹⁸¹ Popovics György, *Területi, települési esettanulmányok: VII. Szerb kisebbségi önkormányzat Pomázon*. Az interneten hozzáférhető:

http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/magyarorszag_i_nemzetisegek/altalanos/kisebbségi_onkormanyzato_k_magyarorszagon/pages/023_szerb_kisebbségi_onkormanyzat.htm (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹⁸² Janka (2009), 4.

¹⁸³ Csak magyar–pakisztán egyezményről találtam dokumentumot:

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97500022.MT (utolsó megtekintés: 2014.04.15.).

¹⁸⁴ Ugyanezzel a géppel utazott Konrad Swinarski, a híres lengyel rendező és színházigazgató (1929–1975) is, akivel Vujicsics Tihamér ismeretségben volt (VM közlése).

¹⁸⁵ Korniss Péter visszaemlékezése, in: *VT emlékére* (2007), 48.

táncegyüttesként 1974-ben megalakult zenekar a Vujicsics Együttes nevet 1976-ban.¹⁸⁶ Majd a szentendrei zeneiskola is követte a példát 1978-ban.¹⁸⁷ Ennek egyik termében látható Ócsai Károly szobrász munkája, a Vujicsics Tihamér fejét megmintázó diófa posztamens. Utcák, terek, emléktáblák őrzik emlékét Pomázon, Szentendrén, Budapesten, Siklóson,¹⁸⁸ a Magyar Televízió dokumentumfilmet készített róla, *Töredékek egy muzsikusról* címmel.¹⁸⁹

¹⁸⁶ CD-kísérőfüzet: *Vujicsics Együttes – délszláv népzene*, Hungaroton, 1981, LTD 2000.

¹⁸⁷ Varsányi Lászlóné (szerk.): *Fejezetek a Pest megyei állami zeneoktatás 35 éves történetéből*. (Budapest: Pest Megyei Tanács Művelődési Osztálya, 1986): 61.

¹⁸⁸ Janka (2009), 6.

¹⁸⁹ A Vujicsics Együttes honlapja (<http://www.vujicsics.hu/tortenet/VujicsicsTihamer/>, utolsó megtekintés 2014.04.15.) és az *Életrajzi Lexikon* (<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC16241/16915.htm>, utolsó megtekintés: 2014.04.15.) szerint 1975-ben készült a film. A riporter Szilágyi János volt, az operatőr Gothár Péter. Szilágyi János visszaemlékezése alapján: *VT emlékére* (2007), 67. A filmszalag sajnos nincs meg. Elveszett vagy újrafelhasználták. Az emlék-összeállítást több korábban készített riportból és felvételtől készítették. Alapjául szolgált többek között a Koltay Beáta rendezte *Két nyelven, egy húron* című, Vujicsics Tihamért bemutató film is. Hanganyaga magnószalagon a Vujicsics-hagyatékban (OSZK) található, digitális másolat a Zenetudományi Intézetben készül belőle (Vujicsics Marietta közlése).